

1814

HOE DE TIJDEN VERANDEREN

HERINNERINGEN VAN EEN OUDEN
PLANTER

DOOR

E. J. BARTELINK.

F 59

11305

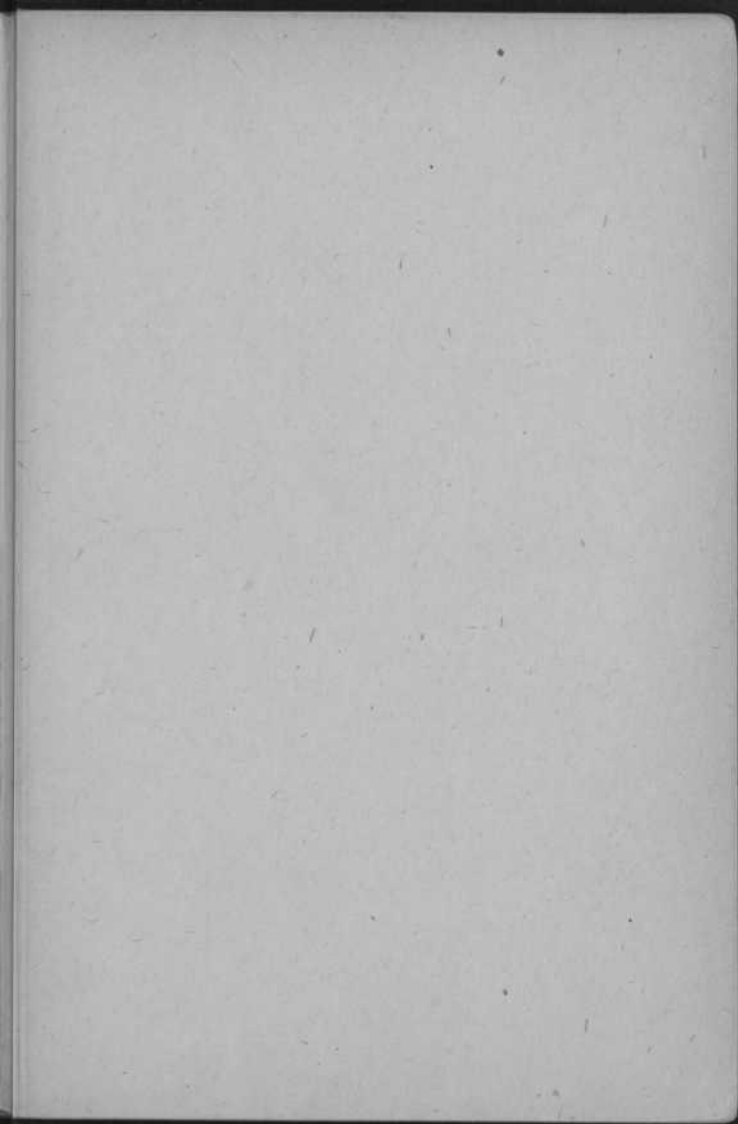
AMEREN - PARAMARIBO
1916

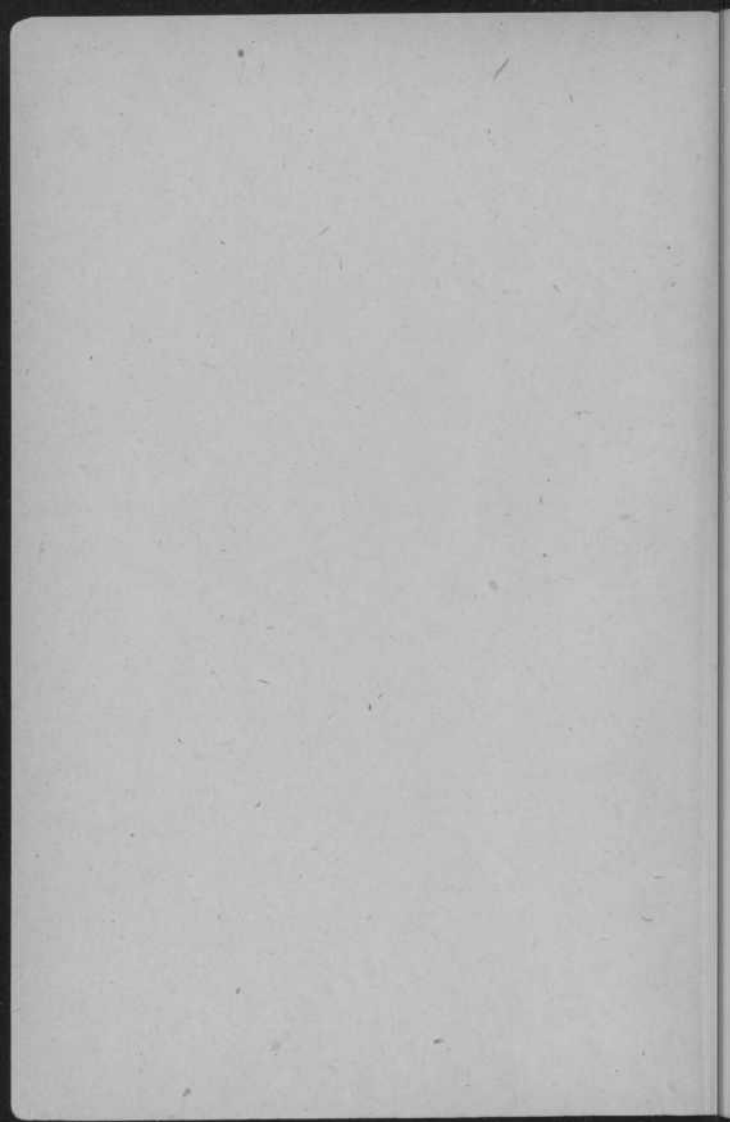
1814
F59

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

02584345

HOE DE TIJDEN VERANDEREN

HERINNERINGEN VAN EEN OUDEN
PLANTER

DOOR

E. J. BARTELINK

11386

9029/63

Aan

De Hoog Wel Geborene Vrouwe

Baronesse Van Asbeck — Geboren Kluit

wordt dit boekje uit hoogachting

opgedragen door

Den Schrijver.

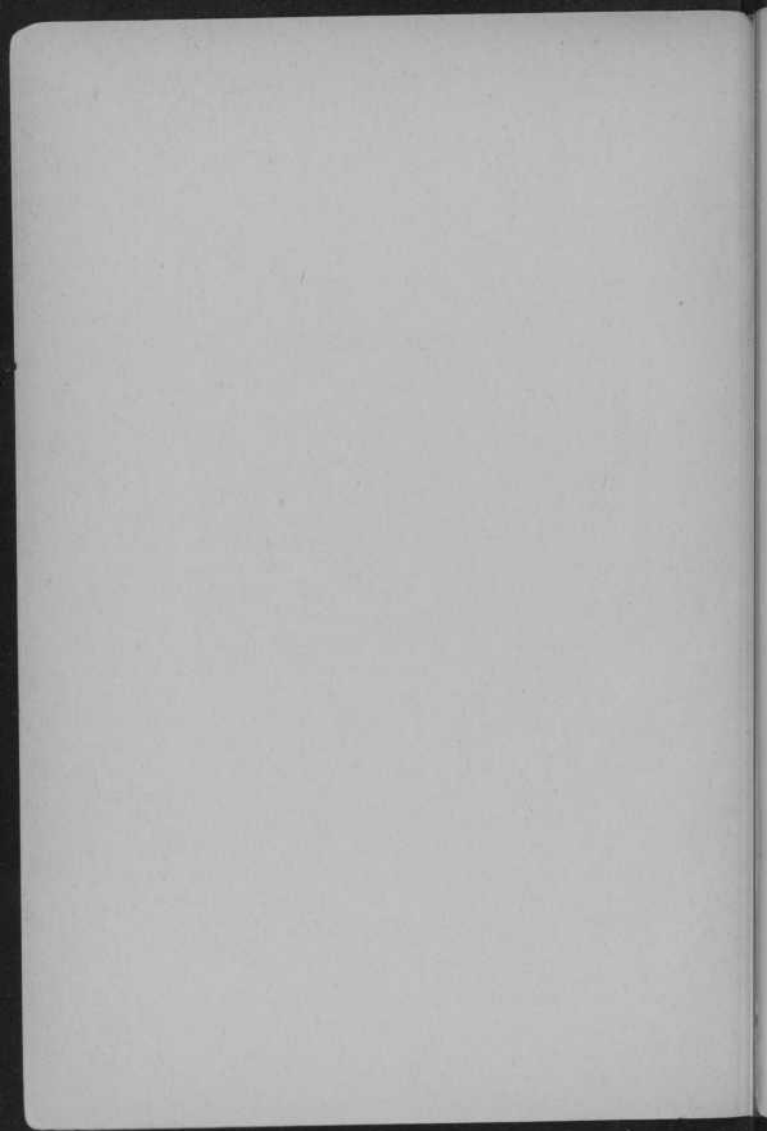
En woord van aanbeveling is mijns inziens onnoodig, het onderwerp is belangwekkend en de wijze waarop de schrijver ons vertelt van dien „goeden, ouden tijd” is aangenaam-onderhoudend.

Toch wil ik hier den wensch uitspreken dat velen, zoowel hier als in Nederland, het boekje zullen lezen met 't zelfde genoegen als ik.

Anna Van Asbeck—

Kluit.

Paramaribo, 26 October 1914.

HOOFDSTUK I.

INLEIDING. — ZEEZIGT.

In het jaar 1855 werd ik door het administrateurskantoor Eyken Sluyters en Mollinger geplaatst als opzichter op de plantage Zeezigt en Eindperk — kortheidshalve alleen Zeezigt genoemd — aan de Motkreek, een zijtak van de Cottica. Ik was toen even 21 jaar oud. Dat kantoor was een der voornaamste administrateurskantoren in Suriname. Het beheerde tal van plantages, waarvan eenige aan de heeren Eyken Sluyters en Mollinger persoonlijk in eigendom toebehoorden.

Toen ik dus in den landbouw een toekomst wilde zoeken, wendde ik mij tot dat kantoor. En ik heb er nimmer berouw van gehad, want nadat ik eenmaal de tevredenheid der heeren had verworven, hebben zij zich steeds welwillend jegens mij betoond en, dank zij hunne welwillendheid, heb ik op hunne plantages veel ervaring opgedaan, promotie onder hen gemaakt en mij een eervolle positie veroverd. Daarenboven, ik heb mij in de eenmaal gekozen loopbaan steeds gelukkig gevoeld.

Ik heb daarin den hoogen leeftijd van 80 jaar bereikt, met behoud van al mijne krachten, zoodat ik op de kleine plantage — men noeme haar desnoods een grondje — die ik thans mijn eigendom mag heeten, zelf de werkzaamheden leid en dagelijks in het veld ben, net als in mijn blankofficiers- of directeursjaren.

Ik heb het bepaald gelukkig gehad; op een heel enkele uitzondering na, heb ik als opzichter, zoowel als directeur,

uitstekende superieuren gehad — meest allen Hollanders, van wie ik, afstammeling van het zwarte ras met eenig blankenbloed in de aderen, steeds de hartelijkste en meest onbevooroordeelde behandeling heb ondervonden.

Wat is er veel veranderd met den tijd! De plantages zijn achteruitgegaan. Van vele, die eens bloeiende ondernemingen waren, herinnert men zich niet eens de namen meer. Zij zijn uit den landbouw weggevaagd.

En die er nog zijn, hoe zuinigjes moeten zij het niet aanleggen. Het lot van het personeel is zeer veranderd in ongunstigen zin. Men moest in mijn tijd hard werken, maar had dan ook alles volop. Waar zijn de groote administrateurskantoren — waar zijn de groote administrateurs met hunne prachtige, met goud gemonteerde tentbooten, die hen en hun talrijke gasten geregeld naar de plantages brachten?

Waar zijn de koffieschepen, de suikerschepen, de katoenschepen, die onze haven druk bezochten en van de plantages het rijke produkt afhaalden? Alles is veranderd, 't is nu een armoedige boel.

Doch ik loop mijne herinneringen vooruit.

Met mijn aanstelling op zak vertrok ik per eerste gelegenheid naar de plantage en landde er den 22n Juni aan, tusschen 2 en 3 uur in den namiddag.

De timmerman der plantage, die, gelijk op alle ondernemingen, bij onstentenis van de opzichters de menschen te woord stond, ontving mij. De directeur deed zijn middagdutje en de andere opzichter was in de katoenloods bezig. De timmerman wees mij mijn kamer aan in de timmerloods. Na aan den ziekenoppasser last gegeven te hebben om te zorgen dat mijn bagage werd binnen gebracht en een kamerjongen voor mij aangevraagd, geleidde hij mij naar de katoenloods, waar ik kennis maakte met den eersten opzichter, den heer De Leeuw, een ronde Hollandsche jongen, met wien ik steeds goed heb kunnen opschieten en die voor mij altijd een goed kameraad was.

Ik sprak van de katoenloods — er waren er twee, prachtige twee- en drierdiepingsgebouwen.

Vlabbij was de directeurswoning, een flink twee-verdiepingsgebouw, opgetrokken op een steenen muur van 3 Meters hoogte. Daartegenaan was een reusachtige steenen regenbak van 25 M. lengte gebouwd, die als stoep diende en tevens als zitgelegenheid. Als 't goed weer was, dan verzamelde de directeur zijn gasten en de opzichters op den regenbak, waarover een flinke zeebries voortdurend woei, die de plek tevens muskietenvrij hield. Muskieten — die waren de schaduwzijde, de misère van het leven op de plantages; zij maakten er het verblijf 's avonds ongenietbaar, daar zij slechts met een ander kwaad te verdrijven waren, nl. een smookpot, die dikke wolken benauwendend rook verspreidde.

Terwijl ik met mijn nieuwen collega De Leeuw stond te praten, verscheen de directeur, de heer De Sluyter, op den regenbak en nam plaats op een der lule stoelen, die op alle plantages in overvloed aanwezig waren.

Ik liep naar hem toe en stelde mij voor als de nieuwe opzichter, door het kantoor opgezonden. Hij ontving mij zeer vriendelijk, deed mij verschillende vragen en deelde mij 't een en ander van de plantage mee, in verband met mijn a.s. taak.

Gedurende dit gesprek kwam de commandant van den post Brandwacht, Adjudant May, aan, een vriend van den directeur.

De post lag een kwartier loopens van de plantage, waarnaar een pad, behoorlijk met schelpen belegd, leidde. Hij diende om de vlag te toonen, aangezien alle schepen, die de Suriname opvoeren, daar langs zeilden.

Vanaf den regenbak kon men de schepen ver in zee zien aankomen met hunne witte zeilen, wateen gezicht was, waarvan wij nooit genoeg hadden.

Mooier nog waren de duizenden vogels, in bonte verscheidenheid van kleuren, die op het strand neerstreken. Men kreeg soms den indruk van een bonte stad in de verte. Maar wij vergenoegden ons niet alleen met dat gezicht. Soms streken zwermen snippen neer, dan namen wij het geweer ter hand,

slopen naderbij en losten enkele schoten, zoo lukraak maar in het zand, en tal van snippen bleven er liggen, als de troep was opgevolgen. Ze werden door menschen van de plantage opgenomen, die ze de groote veeren uittrokken en flink met het strandzand doorschudden, waarna ze dan schoon waren voor de pan.

De directeur, die gewoonlijk te paard naar het veld ging, vergezelde mij den volgenden morgen te voet naar de cultivatie, waar hij mij elk stuk van de duizend akkers groote beplanting aanwees bij hunne namen en mij op de hoogte bracht van het werk, dat ik te doen had en hoe de contrôle te houden over het werkvolk.

Behalve het werk in het veld, kreeg ik ook nog de zorg voor de rantsoenuitdeeling aan het volk van „groenen kost”, nl. bananen, rijst, enz. De heer De Sluyter stelde mij een rantsoenlijst ter hand, waarop de bij de wet voorgeschreven rantsoenen voor volwassenen, kinderen en zuigelingen vermeld stonden. Verder moest ik tweemaal 's daags het hospitaal bezoeken en elken morgen kost voor de zieken uit het magazijn geven, de timmerwerken geregeld controleeren, enz.

De opzichters hadden werkelijk hard te werken. Zij waren den heelen dag bezig en hadden duizend en een besognes; oppassen was daarbij de boodschap, want men wist wat op plichtsverzuim stond.

De beide opzichters hadden om de week de beurt op de fabriek of in het veld. De veldopzichter moest al om zes uur met het werkvolk uitrukken, terwijl gedurende den oogsttijd de fabrieksupzichter om half zes al in de loods moest zijn om het volk te werk te stellen en de afgewerkte katoen te wegen.

Om 11 uur werd de bel geluid voor den breakfast — het middagmaal — die tot 12 uur duurde.

En zoo ben ik aan een voorname zijde van het plantersleven gekomen, de maaltijden, welke de opzichters als regel bij den directeur gebruikten.

Ik kan ze over het algemeen roemen. Slechts éénmaal in mijn blankofficiers loopbaan had ik over den kost te klagen.

HOOFDSTUK II.

OVERDAAD.

Reeds den eersten dag, toen hij mij naar het veld bracht, had de directeur mij uitgenoodigd, om elken dag, uit het veld komende, bij hem een bittertje te komen gebruiken, alvorens mij naar mijn kamer te begeven om mij te verkleeden voor de tafel.

Ik maakte trouw gebruik van de uitnoodiging en werd geregeld op een glaasje vermouthe onthaald, aangezien ik geen sterken drank gebruikte.

De plantage hield een groot aantal koeien. Van de melk werden boter en kaas bereid voor eigen gebruik en toch bleef er zooveel melk over, dat wij ons erin zouden hebben kunnen baden.

De week dat ik de beurt als veldopzichter had, ging ik, alvorens met het volk uit te rukken, naar den koestal en dronk er melk versch uit de spenen. Lekker! Ik dronk er soms zooveel, dat ik later niet meer kon ontbijten.

Het ontbijt dat werd voorgezet, was stevig.

Eerst op de kamer een kop koffie, daarna bij den directeur een flinke, lekker belegde boterham — waarin veel variatie — met nog een kop heerlijke koffie daarop.

Van de warme maaltijden, die tweemaal per dag opgediend werden, nl. om 11 uur bij dag en 's avonds, werd er bijzonder werk gemaakt.

De heeren directeurs hadden jagers en visschers in vasten dienst, die voor wild, gevogelte, visch, in rijke verscheidenheid zorgden.

Runderen, schapen, varkens, werden er gekweekt; een rijk voorziene duiventil en een uitgebreide kippenren werden gehouden, alles ten behoeve van de tafel. Speenvarkens, gebaden of gevuld, varkenscarbonade, lamscooteletten, gebakken zult, rolpens, duiven-, kippen- of garnalenpastei, visch zoo uit zee of stroom gehaald, versch geschoten wild, in alle soorten en vormen van bereiding, prijken geregeld op het menu. De

welonderhouden moestuin zorgde voor versche groenten in soorten. Alle directeurs hadden groote (Keulsche) potten vol ingemaakt zuur: Surinaamsche augurken (worden zij nog geplant?), sjalotten, uien, lemmetjes en Surinaamsche mosterd.

En de wijn ontbrak er niet. Van den bekenden Kappler van Albina werden fijne dranken: cognac, roode wijn, Fransche likeuren, ontvangen in ruil voor rum. Deze rum werd op de rantsoenen voor het slavenvolk overgehouden. Voor den directeur werd nl. op alle plantages een zekere hoeveelheid rum beschikbaar gesteld voor borrels aan het volk, berekend voor elken lag van het jaar over zooveel koppen als de plantage telde. Maar de kinderen en degenen die straf hadden of ziek waren, enz. vielen buiten de uitdeeling — behalve nog Dit overschot nu kwam Kappler op geregelde tijden in persoon inruilen voor Fransch gedistilleerd.

Op Zeezicht was er nog iets bizonders. De directeur had er een druivenrank, slingerende over een latwerk van 20 à 25 M. lengte bij 8 M. breedte. Heerlijke muscateldruiven, die onder den verkoelenden adem van den zeewind prachtig bloeiden, lokten begeerige lippen. Als de rank in volle dracht was, dan hingen er wel 2000 groote, door de zon rijp gestoofde trossen. Veel werd daarvan naar de stad gezonden, maar veel bleef nog over op de plantage en daaraan haalden wij ons hartje op.

De planters van vroeger waren echte smulpapen en feestvierders. Zij hadden geregeld gasten.

Van allerlei werd een gelegenheid gemaakt om invitatie's uit te zenden. Zoo werd overal in de moestuinen snijboonen geteeld. Vooral werd er werk van gemaakt voor de Kerstdagen. 't Was nu onder heeren planters een wedstrijd wie tegen dien tijd 't eerst snijboonen uit zijn tuin zou oogsten. De gelukkige zond uitnodigingen aan burens en vrienden om bij hem snijboonen te komen eten. Een groot feest werd aangericht, dat 3 à 4 dagen duurde en waarbij een weelde en overdaad ten toon werden gespreid, als de planters van nu 't zich niet kunnen voorstellen.

De plantagewoningen waren niet zoo poover als thans gestoffeerd.

Men vond overal kostbare meubelen, overvloed van zilverwerk, koperen vaatwerk, oud porcelein, fijn tafellinnen, enz. Voor het onderhoud van dit alles beschikte men over een groot aantal dienstboden. Op Zeezicht zorgde voor het huis van den directeur — die niet gehuwd was — een huishoudster, bijgestaan door niet minder dan acht meiden.

Als er gasten waren, dan hadden de opzichters 't zoo mogelijk nog royaler dan anders. 't Eenige waartegen zij bezwaar gevoelden, was dat zij tot middernacht op hun souper moesten wachten. Want tot dat uur bleef het gezelschap kaarten, waarna men aan tafel ging. Voor de blankofficiers was dat niet prettig, omdat zij den volgenden morgen weer vroeg op de been moesten zijn.

De rechte feesttijd was echter wanneer de Administrateurs op de plantages kwamen revideeren — dat was eigenlijk de plantages nazien; dat gebeurde minstens tweemaal in het jaar. Die groote heeren brachten allerlei fijne zaken mee; de directeur en de opzichters waren dan hunne gasten. Op bijna alle plantages stond er een afzonderlijke administrateurswoning, die door hen betrokken werd.

Kwam in den grooten drogen tijd de familie op de plantage logeeren, meestal met een groot gezelschap, dan werd aan het volk gedurende drie à vier dagen, en soms langer, feest gegeven.

Na afloop daarvan brachten de slaven bij wijze van dankbetuiging een groote hoeveelheid pluimvee en eieren voor den administrateur ten geschenke. Het geschenk werd genadiglijk aangenomen — maar niets daarvan zag de stad. Alles werd voor den directeur en de opzichters gelaten.

HOOFDSTUK III.

HET LEVEN DER SLAVEN.

Op plantage Zeezicht waren 800 slaven, over wie 8 neger-opzichters of bastiaans gesteld waren.

De menschen hadden het hier goed en in het algemeen op alle plantages.

Hoe goed, blijkt wel uit het volgende, voorgevallen op Zeezigt.

De directeur was eens naar de stad geweest en had als gast een zeekapitein meegebracht. Toen, na eenige dagen van hard fuiven, de gast naar zijn schip zou moeten terugkeeren, kreeg hij 't denkbeeld toch wat meer van de plantage te leeren kennen dan den drankenkelker en de provisiekast van den directeur. 't Was op een Zondagnamiddag dat hij zijn verlangen daartoe te kennen gaf. De directeur, die 't juist druk met brievenschrijven had, droeg mij op, den gast op de plantage rond te leiden. Deze verlangde het arbeidersterrein te zien. Daargekomen zag hij voor alle woningen het volk bezig met het slachten van kippen en eenden en het schoonmaken van visch, enz. „Wat! riep hij uit, „is dat voor het avondmaal? Zullen wij alles kunnen opmaken?“ Lachende antwoordde ik hem: „Heer kapitein, hier wordt voor den directeur niet geslacht —voor hem wordt in zijn eigen keuken geslacht en toebereld; wat hier geslacht wordt is voor het gebruik van het volk zelf.“

„Hoe, riep hij nog verbaasder uit, „eet het volk hier kippenvleesch?“

„Zoo is het.“

Ik liet hem den grooten kippenkweek der slaven zien, maakte hem er opmerkzaam op, dat vele mannen afwezig waren. Ze waren naar het strand om te visschen.

Het sameleven der slaven was uitstekend. Zij deelden alles met elkaar. Een deel ging, na den arbeid voor de plantage, visschen, een ander deel verbouwde extratjes voor den kost en elk kreeg eerlijk zijn aandeel van het een en ander.

In het veld komende, verdeelden zij zich in groepen van tien; elk tiental bracht samen wat het bij zich had aan mondkost en het werd vreedzaam samen opgemaakt.

Ik bracht den kapiten in eenige der slavenwoningen. Ze waren heel het van binnen. Van sommige was de vloer juist

met een steen geschuurd. „Goed geschrobd!” liet de kapitein, wiens Hollandsch hart dit gezicht goed deed, zich ontvallen. En hij verklaarde dat hij nooit had kunnen denken, dat de slaven zoo'n goed leven hadden.

Er was veel eigenbelang bij. Elke slaaf vertegenwoordigde een kapitaaltje voor de onderneming. Dat kon vooral blijken uit de zorg voor de zwangere vrouwen. Wanneer een slavin in dien toestand verkeerde, kreeg zij van de vierde tot de zevende maand maar halve merken (taken). Na de zevende maand werd zij geheel vrijgesteld van arbeid. In de negende maand zond men haar naar de kraamzaal van een geadmiteerde vroedvrouw in de stad. (In dien tijd hadden bijna alle geadmiteerde vroedvrouwen een kraaminrichting, sommige zelfs op groote schaal).

Na de bevalling op de plantage teruggekeerd, bleef de jonge moeder gedurende de eerste vier maanden ook vrij van arbeid om goed voor het kind te kunnen zorgen; daarna kreeg zij weer halve merken—bij huis of in het veld. Pas als het kind één jaar oud was, werd zij opnieuw op volle taak gebracht. Ik geloof wel, dat vele moeders van nu dit voorrecht van de slavinnen, om zoo voor hunne zuigelingen te kunnen zorgen, zullen benijden.

Op alle plantages bevond zich een z. g. *crioromama* (creolenmoeder). Onder *crioro* (creool) werden verstaan de op de plantage geboren kinderen der slaven.

Aan de hoede van dezen creolenmoeder werden de kinderen van één jaar en daarboven tot een zekeren leeftijd toevertrouwd. Terwijl de ouders moesten zorgdragen voor het morgen- en avondeten van hun kroost, zorgde de plantage voor het middagmaal.

Des Zondags moesten al de creooltjes voor den directeur verschijnen, die na ze persoonlijk in oogenschouw genomen te hebben, ze naar den ziekenoppasser zond, om te worden nagezien op ongedierte (*sika's* = zandvlooien, luizen), wondjes, enz.

Niet alle mannen hadden hunne vrouwen op de plantage, aan welke zij toebehoorden. Sommigen hadden zich hunne wederheft op een andere onderneming gekozen —de slaven kre-

gen van tijd tot tijd verlof andere plantages te bezoeken — en moesten vier à vijf uur varen om het echtelijk geluk te kunnen smaken.

Van de vrouwen mocht toen verklaard worden, dat zij, trots de losheid van den band — er was geen huwelijk — hunne mannen zeer trouw waren.

Daar de mannen weer vroeg in den morgen op hunne plantages terug moesten zijn, hadden de vrouwen in het holst van den nacht op te staan om voor hen wat voor den dag gereed te maken om mee te nemen.

Om de zes weken kregen de slaven een versnapering; om de achttien maanden nieuwe kleeren en om de vier jaar nieuw wollen goed (deken, enz.). Bij de kleedinguitdeeling werden de blankofficiers meestal ook bedacht met eenige veldpakjes.

Lijfstraffen kwamen niet veel voor en wanneer ze voorkwamen namen ze zelden het karakter van mishandeling aan. In de acht jaren, die ik van den slaventijd nog heb meegemaakt, heb ik slechts driemaal de toepassing van de lijfstraf bijgewoond. En dan was dat een gewone aframmeling van een stout kind.

De eerste maal was 't op Zeezicht.

Een nalatige had op het grondpad een witte doek laten liggen.

Toen de directeur den volgenden morgen als gewoonlijk te paard naar het veld ging, schrikte het dier van het witte goed en steigerde, zoodat er bijna een ongeluk gebeurde.

De schuldige werd gestraft met vijftien zweepslagen.

Het tweede geval woonde ik op plantage *Wederzorg* bij. Een slaaf nam, zonder vergunning van den directeur, een vaartuig van de plantage, ging daarmede uit en bracht het vaartuig beschadigd terug. Straf: vijftien zweepslagen. Na de afstraffing ging de slaaf naar den directeur en zeide: „Mijnheer, U hebt groot gelijk — mag ik nu een sopie van U hebben?” En hij kreeg den borrel.

De derde maal was 't op de plantage *Barbados*. Een slaaf verzettede zich tegen den hoofdbastiaan, in een zaak waarin hij, de

slaaf, bij onderzoek ongelijk bleek te hebben; hij werd deswege met vijftien zweepslagen gestraft. Dat was 't gewone rantsoen.

Gewoonlijk was de straf, die aan slaven werd opgelegd voor kleine vergrijpen: opsluiting in een donkere kamer op bananen en brood.

Sommige directeurs vertrouwden het volk niet; zij waren bang vergiftigd te worden. Het vergiftigingswerk verstonden de slaven goed. Hunne ouders of grootouders hadden die kennis uit Afrika meegebracht. Zulke wantrouwige directeurs namen dan uit de meest invloedrijke familie onder de slaven een kind van vijf à zes jaar bij zich in huis, als een soort gijzelaar. Van alles wat zij eten en drinken zouden, moest het kind eerst proeven. Zoo meenden zij tegen geheime aanslagen beveiligd te zijn.

Wij blankofficiëren stonden er anders voor.

Wij moesten met omzichtigheid handelen en het volk te vriend houden.

Op Zeezigt vond ik in de waschvrouw voor de blankofficiërs een uitstekende raadgeefster. Ze was een vrouw van zekeren leeftijd en met heel veel levenservaring. Zij had bij een der vorige directeurs van de plantage een zoon gekregen. De vader had het kind van de plantage gekocht, het vrijdom geschonken en het later voor de studie naar Holland gezonden, waar de jongen goed slaagde. Zij had zich dadelijk tot mij aangetrokken gevoeld, omdat, naar zij beweerde, ik zeer veel op haar zoon geleek. Haar raad is mij vaak nuttig geweest bij den omgang met het volk.

Zoo herinnerde ik mij, dat ik eens van het veld komende, haar ontmoette en haar vertelde dat dien dag twee man uit de delversploeg weggebleven waren en dat ik daarvan rapport bij den directeur wilde maken.

„Als gij dat doet, zijt gij reddeloos verloren”, zeide zij mij; „de twee mannen zijn voor den hoofdbastiaan gaan visschen of in zijn kostgrondje gaan werken. Gij zult zoowel hem als het volk tegen U krijgen. Als gij wacht zult ge zien, dat de anderen de twee merken van de afwezigen in hun vrijen tijd afmaken”.

Zoo gebeurde 't ook en ik was zeer blij niet met overhaasting gehandeld te hebben.

Onder de slavenmacht van elke plantage bevond zich een zeker aantal kleurlingen, kruisingen van de negervrouwen met blanken of hoogere kleurlingen. Op Zee zigt kwamen er tamelijk veel voor, tengevolge van de nabijheid van den militairen post Brandwachter.

Zij mochten niet voor veldarbeid gebruikt worden. De mannen werden opgeleid tot ambachtslieden, de vrouwen tot dienstboden, waschvrouwen of keukenmeiden. Vandaar dat op de meeste plantages zoo'n groot dienstpersoneel ter beschikking van den directeur stond.

De slaven waren gehecht aan de plantages, waarop zij geboren en opgegroeid waren. Pogingen tot ontvluchten kwamen in mijn tijd zelden voor. En toch hadden de menschen ruimschoots de gelegenheid er toe, wat al kon blijken uit het feit, dat de mannen vergunning hadden hunne vrouwen op andere, soms verafgelegen plantages te hebben en haardaar te bezoeken. De directeurs en eigenaars vertrouwden op deze gehechtheid van de slaven aan hunne plantages en schroomden niet, hen zonder contrôle zelfs voor verscheidene dagen het bosch in te zenden, waarin ze gemakkelijk voor goed konden verdwijnen, als vroeger de Marrons. Zoo herinner ik mij dat van Holland uit om vanille was gevraagd. De directeur zond twee man het bosch in om er naar te zoeken. Zij bleven eenige dagen weg, zonder dat iemand zich ongerust maakte, dat zij niet zouden terugkeeren. En werkelijk kwamen zij terug, met een rijken oogst vanille; zij hadden 1500 stuks ingezameld. De vanille was toen in overvloed in het bosch te vinden, maar dat behoort nu ook tot de geschiedenis. De oogst werd met suiker in stopflesschen gedaan en verzonden.

HOOFDSTUK IV.

SCHADUWZIJDEN. — VOORBURG.

Behalve vanille, werd nog iets anders van tijd tot tijd door bijna alle plantage-directeurs naar Europa verzonden, nl. slan-

gen, die op de plantages werden gevangen voor natuurhistorische verzamelingen in Holland.

Op Zee zigt b. v. krioelde het van ratelslangen, een van de gevaarlijkste inheemsche soorten. Als er eenige gevangen werden, sloot men ze in kooien, die vlak naast de kamer der blankofficiers stonden.

De nabijheid van deze gasten beviel ons niets.

En met reden. Op een goeden dag ontsnapte een paar uit de kooi.

Toen wij dat bemerkten, waren wij niets op ons gemak. Overal zochten wij naar de vluchtelingen, maar konden ze nergens vinden. Dat wij dien tijd niet rustig sliepen, laat zich begrijpen.

Eindelijk, toen ik den Zondag daarop voor de rijstuitdeeling voor de week in het magazijn kwam, vond ik ze tusschen de balen rijst liggen. Dat was een opluchting. Zij werden netjes opgevangen en in de kooi gedaan, met alle voorzorgen om het opnieuw ontvluchten te beletten.

Men ziet dat 't blankofficiersbaantje zijn schaduwzijden had.

En of 't die had!

Precies om 7 uur 's avonds moesten de blankofficiers present zijn in de directeurswoning. Als er geen gasten waren, werd om 9 uur gesoupeerd. Zoodra het maal afgeloopen was, moest de opzichter, die de week in de fabriek had, de nachtwachten gaan inspecteeren en rapport aan den directeur daarover uitbrengen. Weer of geen weer, hij moest er op uit. En buiten, vooral als 't slecht weer was, werd hij door een leger musketen en mompiëren (kriebelmugjes) aangevallen.

Van 't oogenblik af dat wij onze kamer verlieten, om naar voren, bij den directeur, te gaan, tot wij er terugkeerden, moest onze kamerjongen een smookpot onderhouden om de musketen te verdriven. Aan een musketenkleed dacht men destijds niet.

Door den rook was de lucht in de kamer dan zoo benauwd, dat wij 't ternauwernood konden uithouden.

En nauwelijks was die opgetrokken of de muskieten keerden met verdubbelde woede terug, zóó, dat wij vaak moesten vluchten naar de loods, waar, op de bovenverdiepingen, de muskieten minder talrijk waren.—

Veertien maanden na mijn komst op de plantage, ging de heer De Sluyter voor eenige maanden met verlof naar de stad. Tot mijn groote verrassing wees hij mij als zijn vervanger aan. Ik had vast en zeker gedacht, dat de eerste opzichter, die al jaren vóór mij op de plantage diende, met de waarneming zou worden belast.

Een der administrateurs van de plantage, de heer Mollinger, was met deze regeling der zaken niet tevreden en vroeg opheldering daarvan. De heer De Sluyter voerde aan dat de eerste opzichter geen plichtsbesef had en hij daarentegen ten volle op mij kon vertrouwen. Eerlijk gezegd, ik geloof, dat het hier een zaak van sympathie gold. De directeur had nl. bijna van af mijn komst een groote genegenheid voor mij opgevat, terwijl hij 't met den heer De Leeuw niet goed kon vinden.

De heer Mollinger berustte in de schikking van den directeur van de plantage, maar zeide tegen dezen: „Als Bartelink werkelijk zoo'n geschikte baas is, moet ge hem bij terugkeer op de plantage voor mij op Voorburg zenden.”

Zoo gebeurde 't dat ik overgeplaatst werd.

Gedurende mijn waarneming van de directie op Zeezigt gebeurde er niets bijzonders.

De heer De Leeuw droeg mij om zijn passeering geen kwaad hart toe en werkte loyaal met mij samen om de zaken zoo goed mogelijk te doen marcheeren.

Toen de heer De Sluyter na zijn verlof op Zeezigt terugkeerde, verhuisde ik naar de plantage Voorburg, een suikerplantage met stoom als voortbewegingskracht in de fabriek. Promotie was 't voor mij niet. De vaste voorwaarden voor alle opzichters waren: f 150 salaris per jaar (dat om de zes maanden voor de helft op het kantoor in de stad in ontvangst

werd genomen); verder: vrije kost aan de directeursstafel, vrije woning, vrij licht, vrije bewassing en bediening, vrije tabak en pijpen.

Op hetzelfde ging ik naar Voorburg over.

Zoo liep het in die tijden; men was niet aan de plantage, maar aan het administrateurskantoor verbonden en men werd geplaatst en overgeplaatst naar het believen van het kantoor.

Bij mijn vertrek van Zeezigt schonk de Directeur mij een jachtgeweer tot aandenken.—

De heer Mollinger, eigenaar van Voorburg, woonde er met zijn vrouw en voerde zelfs de directie.

Ik had al kennis gemaakt met Mevrouw op Zeezigt, waar zij eens gedurende mijn verblijf aldaar, was komen logeeren. Een lieve dame, die voor de opzichters zeer hartelijk was. Zij zorgde uitstekend voor ons. Om zes uur 's ochtends hadden wij al een lekkere kop warme koffie op de kamer en 's namiddags een kopje thee. De tafel was er uitmuntend. Mevrouw placht altijd te zeggen: de blankofficiers werken hard, ze moeten dus goed eten om flink te blijven.

De heer Mollinger was een hoogst achtenswaardig man. Een flinke Hollander. Aan leugentaal had hij een broertje dood en ook had hij 't land aan jabloers. Hij wilde dat men bij hem altijd ronduit voor den dag kwam met zijn eigen meening en hem niet naar den mond praatte.

Hij zelf droeg het hart op de tong. Had hij wat aan te merken, dan spaarde hij den schuldige niet. Maar daarmee was 't afgeloopen. Noch in berisping, noch in hartelijkheid werd door hem onderscheid gemaakt tusschen de Hollandsche en de Surinaamsche blankofficiers.

De plantage had twee veld- en één fabrieks-opzichter. 't Was er ook hard werken, daar de cultivatie juist uitgebreid werd. Zwarte parwaboschen werden geveld, nieuwe loos- en pontentrenzen gegraven. Het kwam vaak voor, dat wij bij het delven met stompen te doen kregen, die te zwaar waren om op den dam gehaald te worden. Dan begroeven wij ze onder den bodem

der trenzen. De ontboschte terreinen werden in series verdeeld en eerst als het riet op de eene serie opschoot, werd de andere serie beplant.

De heer Möllinger was een bekwaam planter, die op alles lette. Zoo trok het zijn aandacht dat de formatie van het land der tweede serie heel anders was dan die van het land der eerste serie. Hij liet daarom de bedelving niet op de gewone diepte maken, doch wachtte af, dat de groei van het riet zou aanwijzen wat noodig was.

Zelf flink werkende, zag hij graag anderen het ook doen. Er was op de plantage een knap delver, die de schop als een lepel hanteerde. Ik wilde dat ook zóó kennen. En ik nam van tijd tot tijd een schop ter hand om 't te probeeren. Eens toen ik weer bezig was, verscheen de heer Möllinger, die ik niet meer verwacht had, bij de delvers.

Ik liet den schop in den steek, sprong op den dam en wachtte een standje af. Maar hij lachte en zeide; „nou, dat is geen misdrijf, als je er lust in hebt, ga je gang maar.”

Eens gaf hij mij last de boot te laten klaarmaken, om hem naar de stad te brengen. Ik vroeg of ik mee mocht. In dien tijd was er geen openbare verkeersdienst en men reisde van en naar de plantages uitsluitend met de plantagevaartuigen.

„Alweer naar de stad”, zeide hij, „wat moet ge er doen, 't is toch veel beter op plantage”.

Ik antwoordde dat ik een paar nieuwe grondschoenen noodig had en die wilde gaan koopen.

„Als dat het geval is, kom dan maar mee”.

Terwijl ik in de boot op hem zat te wachten, werd zijn etenskast gebracht. „Jongen, jongen” dacht ik, „als de etenskast mee komt, dan zal er geen tijd wezen om in de stad te dralen.”

Aan de steenen trap gearriveerd, zeide hij tot mij: „precies half een vertrek ik weer; als je er niet bent, dan vertrek ik zonder je”. Ik paste op mijn tijd en hij was er ook nauwkeurig op het bepaalde uur. Wij vertrokken onmiddellijk. Toen wij voorbij het fort Zeelandia waren, gaf hij mij den sleutel van de etenskast. Ik maakte die open en vond daarin gebakken

eieren, gebraden kippen, vleesch, brood, aardappelen en de noodige flesschen Beiersch bier, waarvan hij een groot liefhebber was. Alles werd eerlijk gedeeld.

Teruggekeerd op de plantage, ging ik met hem naar voren. Daar vond hij op tafel een gedekte schaal voor hem. Zonder die open te maken, vroeg hij aan zijn vrouw: „Wat is dat?” Mevrouw antwoordde, dat zij wat van haar middagmaal voor hem bewaard had.

„Maar ik zie, dat Bartelink niets heeft; dat is niet eerlijk van je, vrouw; wij hebben beiden in de boot „droog brood”-gegeten en dan gaat het niet aan, dat ik alleen wat extra's krijg.” Mevrouw werd er een weinig verlegen van, maar herstelde zich spoedig en met een bevallig lachje deelde zij het extraatje tusschen ons beiden.

HOOFDSTUK V.

BIJ PAPA MAYNARD.

Terwijl ik dacht op Voorburg goed geborgen te zijn, werd ik plotseling verplaatst. Op zekeren dag, zeide de heer Mollinger tot mij, dat hij schrijven van zijn zwager in Holland ontvangen had, dat die naar de kolonie kwam om planter te worden.

Daar hij zelf den jongeling in het vak de eerste leiding wilde geven, moest ik plaats voor hem maken.

Het was met diep leedwezen dat ik de plantage verliet, waar ik mij door de hartelijke bejegening van den heer Mollinger en zijn echtgenoot, als bij familie gevoelde.

Ik ben er nadien nog menigmaal geweest en vond er steeds een hartelijke en gulle ontvangst.

Als ik later, voorbijreizende, er weleens 't getij moest afwachten, werd ik niet alleen tot den disch genoodigd, maar kreeg meestal een boterham mee voor de verdere reis.

Van Voorburg werd ik door den heer Mollinger geplaatst op Wederzorg, een koffie- cacao- en bananen-plantage. Dat was voor mij een verrassing. Want de directeur

van Wederzorg, de heer Arnold Maynard, genoot in de blankofficiërs wereld een uitstekende reputatie als chef en plaatsing bij hem was zeer gezocht.

Ook als planter had hij een goeden naam en was de vraagbaak van zijn collega's. Hij was een van die deftige kleurlingen, zooals men ze in de planterij in die dagen meer had, die u deden denken aan een grande van Spanje.

Hij had echter één zwakke zijde; hij hield veel van lekker eten en drinken.

Men zal, na wat ik verteld heb, allicht glimlachend opmerken, dat 't bij alle planters 't geval was. Dat was ook zoo; maar bij papa Maynard — zooals bijna iedereen mijn nieuwen directeur met eerbied noemde — werd op bijzondere wijze werk van de keuken gemaakt. Hij kreeg deswege den bijnaam van „de smulpaap”. Nu, bij papa Maynard de smulpaap kregen wij bijna elken dag een Lucullusmaal en hij hield, naar de gewoonte van dien tijd, open tafel.

Wij opzichters werden werkelijk overladen. Al om zes uur 's morgens kreeg men warm eten mee naar het veld, als men er den geheelen dag zou blijven.

Den eersten dag, dat ik met hem naar het veld zou gaan, gaf hij mij een nieuwen houwer. „Ge moogt,” zeide hij daarbij, „nooit zonder houwer in het veld gaan. Als gij iets op uwen weg tegenkomt, dat weggekapt moet worden, dan hebt gij niemands hulp noodig”. Hij zelf had dan ook steeds een houwer bij zich. Ik heb die gewoonte overgenomen en tot nu behouden. Ik vond ze uitstekend.

Ook kreeg ik een grondcorjaal, die ik zelf moest parelen, daar mijn jongen op de drogerij moest blijven werken, wanneer ik de velden inging.

Wederzorg is zeer dankbaar en krophoudend bananenland, wanneer de bodem naar behooren bewerkt wordt. Van elk bananenplantsoen, dat in den grond gestoken werd, rekende de directeur op vier bossen en die kreeg hij ook. Hij schreef dit toe aan zijn wijze van bedelving. De kleine trenzen werden

niet dieper dan 9 à 10 duim bedolven. Ging men dieper, dan was het mis. Bij het planten van bananen werden de plantsoenen aldoor verwisseld van het eene veld naar het andere.

Vaak gebeurde het dat nietige bananenplantsoenen, die ongeplant op den dam waren blijven liggen, wortel schoten en later flinke bossen opleverden.

In mijn tijd werden enorme hoeveelheden bossen bananen door de plantage geleverd aan verschillende suiker- en katoenplantages en ook voor de locale markt. Alles flinke bossen. Wat niet voor levering geschikt was, werd voor den varkenskweek, die de Directeur op groote schaal uitoefende, bestemd.

Daar heb ik, in 1858, kennis gemaakt met wat men thans „bavovensnoeien” noemt. Toenmaals heette dat „bananenspruiten verdunnen”. Men ziet er is niets nieuws onder de zon.

Zooals ik zei, was de heer Maynard de vraagbaak zijner collega's. Vooral de Hollandsche planters wonnen nog al eens zijn advies in.

Zoo kwam zekere heer Was, eigenaar van de koffieplantage De Vrede in Cottica, geregeld bij hem om raad.

De heer Was had nooit vrede met den gang van zaken op De Vrede. Altijd klaagde hij over het personeel. De directeur was niet goed, de blankofficiers niet, de bastiaans niet, het volk niet.

De heer Maynard luisterde steeds met beleefd geduld naar hem. Maar ten slotte verveelde hem het eeuwig gejeremieer en op een goeden dag zeide hij tegen den man: „Wil ik U wat zeggen, heer Was? Gij zijt ongeschikt voor plantage-eigenaar, het zal U nooit goed gaan. Als gij geen goed personeel kunt vinden, bewerk de plantage dan maar alleen of verkoop haar en vestig U te Paramaribo. Dit is nog maar het beste, anders gaat de plantage nog geheel verloren.”—

Ook op Wederzorg bracht ik een aangenamen tijd door en mocht de genegenheid verwerven van den directeur en zijn vrouw, die mij als hun kind behandelden.

Van Wederzorg werd ik overgeplaatst naar de plantage

Barbados in de Warappekreek — een toenmaals bloeiende koffie- en bananenplantage. Helaas, wie herinnert zich nog Barbados? Ze bestaat misschien nog maar alleen als een vischgrond.

Directeur was de heer W. van Niethof, die den naam had van een lastig heer te wezen en dat ook bleek te zijn voor menschen die niet op hun plicht pasten.

Anders was hij *each inch a gentleman*. Hij was altijd door een ringetje te halen; steeds *tiptop* gekleed, met hagelwitte sokken aan en lage zwarte schoenen met groote zwarte strikken daarop, — indertijd *Sebastapols* genoemd — alsof hij zoo naar een bal moest.

Hij hield drie prachtige luxe-paarden op na; voor den dienst had de onderneming eigen paarden. De communicatie langs de plantages was uitstekend en leende zich goed voor rijtoertjes.

Als de heer Van Niethof uit rijden ging, dan werd zijn rijdier prachtig opgetuigd met fijn tuig en schabrak. Hij zelf was dan gekleed in fluweelen jas en slobkousen. Een mooie man was hij, aristocratisch van voorkomen. Als hij zoo over de communicatie langs de plantages reed, dan werd hij lang nageoogd door bewonderende oogen. Het volk in de kreek noemde hem den landheer van de streek.

Dat verhinderde evenwel niet dat men hem onder de gaanderij-directeurs rangschikte.

De arbeiders onderscheidden nl. twee soorten van directeurs. Zij, die flink door den modder stapten en veel in het veld waren, werden gewoonweg directeurs genoemd; de anderen, die zich naar huis haastten om in de gaanderij te gaan zitten lezen, werden gaanderij-directeurs geheten.

Tot de laatste categorie nu behoorde de heer Van Niethoff.

Hij hield zeer veel van lectuur en was dan ook meestal met een boek in de gaanderij te vinden.

Wij opzichters hadden veel last van hem. Wij mochten op de drogerijen niet rooken, niet in onze hemdsmouwen loo-

pen of zonder das aan tafel komen. Op de plantage was een regenmeter, die geregeld nagezien moest worden. Verzuim in dit opzicht was wel een der ergste overtredingen in zijn oog.

Een andere gewichtige dienst was de verzorging zijner paarden. Op de plantage werd letterlijk bewaarheid het spreekwoord: „paarden, die den haver verdienen, krijgen die niet”. De molen, waarin het product de laatste bewerking vóór de verscheping onderging, werd door paarden in beweging gebracht; 't was zwaar werk voor de beesten. Veel zorg werd echter niet aan hen besteed, terwijl de plezierpaarden van den directeur vertroeteld werden. Elken namiddag om 6 uur moest de stal-knecht in tegenwoordigheid van den fabrieksopzichter de paarden voeren en om 9 uur 's avonds moest deze met den nachtwachter die paarden opnieuw voeren en rapport aan den directeur daarover uitbrengen, alvorens naar zijn kamer te mogen gaan. De plantagepaarden kregen in dien tijd niets.

De voeding was bij den heer Van Niethof goed, hoewel niet zoo overvloedig als bij papa Maynard.

Hij had ook zijn visschers en jagers, moestuin, pluimvee en runderenkweek.

Wij kregen van hem echter nooit een kopje thee, ofschoon de theeketel altijd gereed stond. Wij getroostten ons 's middags dan met karnemelk of koffie, wat wij in onze macht hadden.

De plantage was ruim voorzien van tabak en pijpen voor blankofficiers, arbeiders en slaven. Van het salaris van f 150 's jaars konden de blankofficiers er niet aan denken sigaren te kopen.—

Over 't algemeen waren de blankofficiers, als 't op kopen aankwam, zeer zuinig. Aan kleeding b.v. werd niet veel besteed. Bijna allen kleedden zich in broek en kort jasje van wit Osnabrücksch linnen en gebruikten grove, goedkope schoenen, die met een gesp gesloten werden en een rijksdaalder 't paar kostten.

Plantage Barbados telde, toen ik er kwam, 400 koppen

met vier bastiaans en acht kostwachters. Behalve mijn persoon was er nog een ander blankofficier.

Bij mijn aankomst was men juist bezig met het afwerken van den jongsten koffieoogst. Daarbij ging het vroolijk toe, onder gezang en dans.

In een langen houten blok waren er gaten gemaakt. Dat was de m a t.

In elk gat werd een zekere hoeveelheid koffiebessen gedaan, en tegenover elkaar twee mannen geplaatst met stokken met verdikte einden, stampers genoemd, die om de beurt de bessen in het gat stampten.

Zoo waren vijftig man bezig te stampen. Een gaf de maat aan van het gezang, onder welks begeleiding gestampt werd.

Het was zwaar werk, dat stampen, en de mannen werden geregeld vervangen door versche krachten. Het gezang hield de opgewektheid bij het werk in.—

Ook voor de blankofficiërs was de oogsttijd, waarbij de bewerking der koffie dadelijk ter hand genomen werd, zeer vermoeiend. Na het stampen kwam het product in den molen voor verdere bewerking. De veldopzichter moest dan, na uit het veld teruggekeerd te zijn, bij de maling blijven tot de oogst van den dag was afgewerkt en op de drogerij gebracht, wat tot twaalf uur 's nachts en later duurde.

De fabrieksopzichter moest al om vier uur 's ochtends met den bastiaan van de loods en de creolen (slavenkinderen) de koffie in de waschbakken gaan leggen. Daar bleef zij in water tot ze gewaaid, d. w. z. van de vliesjes ontdaan, werd. Vervolgens werd ze zoolang gewasschen tot ze helder wit was en niet het minste slijmdeel meer aan de boonen overbleef. Daarna ging de koffie in de koffiekast, tot een koffieschip haar kwam afhalen.

De heerlijke koffie die vroeger gedronken werd, kent men nu niet meer.

Hoe ouder de koffie is, hoe lekkerder. In den ouden tijd bleef de koffie heel lang in de kast liggen, vóór zij verscheept of voor het gebruik bestemd werd. Thans wordt zij als 't ware

zoo van den heester gehaald, verscheept of voor het gebruik hier verkocht.—

De bananen-cultivatïe op de plantage bezorgde iets minder werk, maar toch ook genoeg.

De stoelen moesten gedisseld worden, d. w. z. laag bij den grond de stammen gelijk afgesneden. Dit was een middel om na te gaan of er bananen gestolen werden. Dieven hebben te veel haast om te disselen. Als zij in het veld geweest waren, was 't dan dadelijk te zien.—

Plantage Barbados was een lusthof. Trouwens de heele kreek maakte een prachtige indruk. Naar mijne bescheiden meening is de Warappekreek de mooiste landbouwstreek geweest en de rijkste ook. Prachtige woonhuizen en loodsen, groote, geplaveide drogerijen (voor katoen en koffie), steenen bruggen over de loostrenzen, majestueuze sluiswerken, gaven aan al de ondernemingen een aanzienlijk voorkomen.

Langs beide oevers van de kreek liep een welonderhouden communicatie-weg, die het gezellig verkeer bevorderde.—

Om een praatje met elkaar te houden, behoefde men evenwel niet altijd van huis te gaan.

Zoo lagen b.v. de plantages Maria Petronella en Barbados juist tegen over elkaar, aan weerszijden van de kreek. De directeurs zetten zich dan vaak neer op de banken, die aan de oevers stonden en hielden over het tamelijk smalle water een gezellig praatje met elkaar.

In de Warappekreek heeft de grootste weelde geheerscht. Daar vooral spreidden directeurs en administrateurs een pracht en een praal ten toon, welke spreekwoordelijk waren geworden. De streek werd „de kleine stad” genoemd, wegens het grootscheepsche, waarop alles ingericht was. Helaas, waar is al die grootheid gebleven! Van de eertijds bloeiende ondernemingen bestaat niet één meer. De prachtige woonhuizen en loodsen, ze zijn ingevallen of afgebroken. De drogerijen en de sluiswerken, zij vielen onder de roofzuchtige handen van sloopers, wien het te doen was om er het fortuintje aan steenen, dat er in zat, weg te halen en te verkoopen.

Thans is de Warappekreek niet anders dan een visschersstreek geworden. De prachtige ondernemingen, zij zijn vischgronden en zelfs als zoodanig worden zij thans verlaten.

Ik heb op de plantage Barbados aangename, maar ook zure dagen doorgebracht.

Daar de kreek in de zee uitmondde, werden slib en schelpen geregeld daarin aangespoeld, met het gevolg dat de loozing moeilijkheden opleverde. Deze kwaal, die met den tijd verergerde, is mede een der oorzaken geweest, dat de Warappekreek verlaten werd. De opzichter die de beurt had in de fabriek moest de sluiswachters 's nachts controleeren bij het openen en sluiten van de sluizen. Dikwijls moest hij in het holste van den nacht zijn warm bed uit in den regen en de duisternis. Je bibberde soms zoo van de kou dat de lantaarn in je hand trilde en een onzeker licht wierp. En 't ergste, de muskieten! Hoeveel malen raakten mijn schoenen niet in den modder vast en moest ik ze in den steek laten om ijlings blootvoets de vlucht te nemen voor de zwermen muskieten die mij verwoed aanvielen.

Den volgenden morgen zond ik dan mijn jongen om naar de schoenen te zoeken.

Hoewel ik overal zeer veel last en smart van de muskieten ondervond, bleef ik toch tamelijk gezond. Van malaria hoorde men toen niet. Kreeg ik een dag de koorts, dan zeiden de directeurs: „je hebt een vuile maag, dat komt van het snoepen; je moet schoon schip maken”. En dan gaven ze mij een braakmiddeltje en moest ik dieet houden. Ik kreeg dan niets anders dan een kopje thee en den volgenden dag een dosis kinine en daarna was ik weer in orde.—

Ik heb op Barbados het liefdewerk der Moravische Broeders onder de slaven voor het eerst van nabij leeren kennen.

Naast Barbados lag het zendelingen-etablisement Anna'szorg waar een *leriman* met zijn vrouw woonde. De twee waren zeer brave menschen, die zoowel onder het

volk als bij de planters geacht en bemind waren. De man verkreeg veel door zijn zachtheid, zijn waardigen ernst en zijn nederigheid. Veel kwaad voor de slaven voorkwam hij daardoor. En toch, waar het te pas kwam, schroomde hij niet de waarheid te zeggen.

Man en vrouw kwamen weleens op bezoek bij den directeur en werden er hartelijk ontvangen.

De Moravische Broeders waren oprochte vrienden voor de slaven, wien zij de troost van den godsdienst brachten.

Om ook de bevolking van de overzijde van de kreek in de gelegenheid te stellen de godsdienstoefeningen bij te wonen, had de Ieriman een soliede brug over de Warappekreek laten bouwen, vlak tegenover de kerk.

Door deze brug kon men van af de plantage De Resolutie tot aan de Motkreek loopen; stond men op de brug dan kon men een heel eind in zee zien. De kreek liep recht — eigenlijk was 't een kanaal — en bood een prachtig gezicht op het strand aan, waar duizenden vogels neerstreken en een sprookjesachtig aanzien daaraan gaven.

Gemakkelijk hadden de zendelingen het niet. De planters meenden dat zij het volk verkeerde denkbeelden inprentten en werkten hen tegen, of, als 't niet zoo erg was: onthielden zich van medewerking. Zoo kregen op plantage Barbados telkens slechts vier kostwachters vergunning om 's Zondags naar de kerk te gaan.

Maar de Ieriman's zochten trouw de slaven op, om hun de troost van den godsdienst te brengen.—

Lang bleef ik niet op Barbados.

Ik was geenszins onaangenaam verrast toen ik op een goeden dag het bericht ontving, dat ik overgeplaatst was naar de plantage Ornamibo a/d Para.

Erg prettig heb ik 't niet gevonden op Barbados.

De directeur was, als reeds gezegd, een lastig man en daarbij gierig. Ofschoon hij ons niet te kort deed, was 't een groot verschil met de hartelijke en royale behandeling, die ik bij mijn vorige directeurs had ondervonden.

Daarbij krioelde het op de plantage, behalve van de muskieten, ook nog van slangen. Slangen kwamen overal op de plantages veel voor en ik geloof dat daaraan de kolonie den naam van een slangenland te zijn, te wijten en ook behouden heeft, ofschoon de slangen nu in de bewoonde gedeelten niet zooveel meer voorkomen.

Ik heb echter nergens zooveel slangen ontmoet als op Barbados. De koffleheesters zaten er vol van en zij drongen overal door.

Ik herinner me twee gevallen, die een helder licht werpen op het slangengevaar op die plantage toenmaals.

Met den anderen opzichter had ik van het volk *markoesa's* besteld. Deze vrucht groeide in overvloed in de *kapoeuwerie* (met struikgewas begroeide velden.) Wij hadden 't maar te zeggen en dan werd voor ons ingezameld.

We kregen dien dag er een mand vol op onze kamer. Terwijl wij ons te goed deden aan de *markoesa's*, kroop er uit een gat in den steenen vloer van de kamer een slang naar de mand. Wij riepen onze kamerjongen, die in de nabijheid was en lieten hem het dier dooden. Kort daarop kroop er een tweede naar buiten, vervolgens een derde enz. tot een zevental te voorschijn gekomen en gedood waren.

't Was toen al laat voor ons geworden en wij hadden genoeg van de *markoesa's*.

Daarom besloten wij naar bed te gaan.

Maar het gat in den steenen vloer vertrouwden wij niet. Om ons van onaangename verrassingen in den nacht te vrijwaren, stopten wij het met breeuwwerk toe, met het voor-nemen het den volgende dag te onderzoeken. Wij dachten er evenwel over dag niet aan. Maar 's avonds toen wij na het avondmaal weer op de kamer kwamen en de *markoesa's* in de mand gingen aanspreken, zagen wij het breeuwwerk weer.

Wij haalden het weg en toen kwamen er dien avond achtereenvolgens niet minder dan zes slangen uit het gat te voorschijn!

Kort daarna gebeurde 't dat onze kamer onfrisch begon te rieken en de stank spoedig ondragelijk werd.

Wij zochten overal en lieten zelfs het houten gedeelte van den vloer open maken om te onderzoeken, waar die stank vandaan kon komen.

De kamers der blankofficiers hadden nl. op de meeste plantages een half houten, half steenen vloer. De bedoeling daarmede was, dat het met steen bevoorde gedeelte van de kamer tevens tot badhuis voor de bewoners zou dienen.—

Hoe wij ook zochten, wij vonden niets.

Het gebeurde evenwel, dat de directeur in die dagen in de loods zich bevindende, iets wilde becijferen en mij vroeg om papier en potlood. Ik ging naar de kamer, waar, als op elke blankofficierskamer toen, een vierkante tafel stond met een groote, diepe lade, voor het opbergen van papier, bescheiden, enz.

Toen ik de lade opentrok, lag daar een slang in vergevorderden staat van ontbinding en wel een van de gevaarlijkste soorten, die in de kolonie voorkomen, nl. een *ouvroekoekoeslang*; zij lag met haar kop buiten de lade. Ik had vermoedelijk eens de lade half open gelaten en later weer toe gestooten en daarbij de slang, die intusschen in de lade gekropen was en er weer uit wilde, den hals bekneeld.

Daar de directeur gelachen had om het verhaal van de dertien vroeger gedoode slangen, nam ik de lade zoo met de slang en bracht die om hem ze laten zien. Hij keek ernstig en zeide „je bent een geluksvogel, je bent als door een wonder een groot gevaar ontkomen.” Dat was waar. Hoe licht had de slang, van wier aanwezigheid ik niets bemerkt had, mij niet kunnen bijten en dan zou ik er geweest zijn!—

Van mijn verblijf op Barbados is mij een wijze les bijgebleven, die ik kreeg van een slaaf van de plantage. Het was een oude man met veel levenswijsheid. Meermalen als ik de wacht had bij het malen van de koffie, liet ik hem bij mij komen en dan vertelde hij mij alles van de kreek, waar hij zijn leven lang gewoond en zijn ooren en oogen goed gebruikt had.

Op een Zondagmorgen, terwijl ik de communicatie opliep, kwam hij met zijn beide zonen aan. Een van dezen had een sleepnet op het hoofd en de andere een korf op den rug.

„Zoo oude man, zeide ik, „ga je uit sleepen?” „Niet ik, maar de jongens”, antwoordde hij; „wat in de verte ligt, zoeken zij en wat in hun bereik is, laten zij loopen.”

„Wat bedoel je daarmee?” vroeg ik.

„Wel, was het antwoord, „waren zij bijtijds erop uit gegaan, toen het nog vloed was, dan hadden zij in de kreek, in hunne nabijheid, een goede vangst kunnen doen. Zij hebben gedraald tot de eb is ingevallen en nu is niets meer in de kreek te vangen, zoodat zij heelemaal naar het strand moeten.”

In latere jaren is dit woord mij vaak weer in de gedachten gekomen.

„Wat in de verte ligt, zoeken zij en laten loopen wat in hun bereik is.” Wat een moeite en zorg zouden velen zich niet bespaard hebben, door bij de hand te wezen en de schatten in de onmiddellijke omgeving te ontginnen, in plaats van het getij te laten verloopen, waardoor ze veraf moesten gaan zoeken.--

Het eenige wat me speet, toen ik de plantage Barbados verliet, was dat ik van mijn collega, den heer Dennert, weg ging. Wij hadden op Barbados hechte vriendschap gesloten, die tot zijn dood zou duren. Wij zijn later weer dicht bij elkaar gekomen; toen ik Directeur op Geijersvljht was, was hij Directeur op Voorburg, aan den overkant.

Hij was een Duitscher, die als militair naar de kolonie was gekomen. Door een merkwaardig ongeluk verloor hij een oog.

Op jacht zijnde had hij een gewonde *sabakoe* opgenomen. En terwijl hij den vogel dicht bij zijn gelaat hield, om naar de wond te kijken, pikte het beest hem een oog uit. Hij moest toen den militairen dienst verlaten en kwam bij de planterij, waarin hij zich een eervolle positie verwierf.

Ornamibo was een suikerplantage met stoomsuikermolens. Aan het hoofd der onderneming stond de heer Blocker, een volbloed Nederlander, familie van de Blocker's van het bekende merk cacao en chocolade. Hij kreeg dan ook veel lekkers van huis, dat hij gul met zijn personeel deelde.

Een streng man was hij, de strengste directeur dien ik gediend heb. Hij eischte nauwgezette plichtsvervulling, maar was niet lastig en behandelde zijn ondergeschikt personeel uitstekend. Hij was mij zeer toegenegen, hetgeen ik toeschreef aan het feit dat hij kleurling-kinderen — twee jongens — had, van wien hij zeer veel hield. Hij heeft ze een goede opvoeding laten geven en zij hebben in de Oost zoowel als in Holland later aanzienlijke plaatsen ingenomen.

Toch heb ik het niet lang volgehouden op de plantage.

Ik was er de eenige veldopzichter. Er was een opzichtermachinist, die uitsluitend belast was met de fabriek. Ik had 't dan ook zwaar te verantwoorden. Menige dag kwam ik zoo doodaf op mijn kamer, dat ik zelfs geen lust meer had naar voren te gaan voor het avondmaal. Het salaris was wegens het zware werk en de groote verantwoordelijkheid iets hooger dan elders.

Ik liep niet voor het werk weg. Er was iets anders dat mij er toe bracht, overplaatsing te zoeken.

Op de plantage werd de lijfstraf niet toegepast. Wie wat misdreven had, man of vrouw, werd in het plantage-hospitaal opgesloten voor den nacht. Om acht uur 's avonds bracht de eerste bastiaan de schuldigen naar den opzichter, die ze dan in het hospitaal opsloot.

Om vier uur in den ochtend moest de opzichter ze weer gaan ontsluiten, opdat ze hun potje konden koken en zich verder klaar maken om te zes ure naar het veld te gaan.

Dat was voor mij een moeilijke taak.

Ik gaf 't een ieder te doen om dag aan dag te vier uur op te staan — er waren iederen dag overtreiders — vooral voor een jongen man, die den vorigen dag hard gewerkt had en slapen kon als een os.

Het gebeurde dan ook dat ik na een heel vermoeienden dag mij versliep en om vier uur niet op was om het volk uit te laten. De directeur, die elken morgen om vijf uur al bij de hand was, merkte het. Hij liet mij roepen, ontnam mij den sleutel van het hospitaal en ging zelf het volk uitlaten. Ik volgde hem

als een hondje. Het was echter te laat geworden voor de menschen om nog hun potje te koken en op tijd klaar te zijn voor het veld; zij weigerden naar buiten te komen. Hij keerde zich naar mij toe en gaf mij een doorhaling, dat de grond ervan dreunde. Ik liep, toen hij klaar was, zoo gauw mogelijk van hem weg. Maar ik werd kort daarna weer terug geroepen, omdat het volk bleef weigeren zich gereed te maken voor het veld, onder voorwendsel dat het te laat was om te gaan koken. Ik kreeg toen een repetitie van het voorgaande.

Ik geraakte er geheel van streek van.

„Hoe zal ik kunnen voorkomen, dat dit weer gebeurt?” vroeg ik mijzelf af. „Zoo hard werken en dan om vier uur opstaan, dat kan niet”.

Ik vond er wat op.

Zoodra de directeur 's avonds boven naar zijn kamer was, trok ik mijn schoenen uit, sloop als een dief naar het hospitaal en liet de menschen naar huis gaan. Dit moest zoo behoedzaam mogelijk gedaan worden, daar ik van mijn kamer naar het hospitaal over een steenen pad langs de woning van den directeur moest. Het volk ging verheugd naar huis en ik behoefde niet elk oogenblik in den nacht op te springen uit vrees mij te verslapen.

Het speet mij zeer, dat ik den directeur op die wijze moest beetnemen, maar voor niets ter wereld had ik weer zoo'n standje willen hebben. Toch had ik niet het genoegen van deze list, dat ik ervan verwachtte. Elken morgen als ik opstond, was ik zeer angstig, dat de directeur er achter zou gekomen zijn en dan ware het met mij gedaan. Het zou mij mijn ontslag en mijn reputatie gekost hebben.

Dat het volk mij verraden zou, daar was ik niet bang voor. Ik kon het best met ze vinden, dank zij de wijze lessen van mijn goede vriendin op Z e e z i g t. Zij had mij gezegd: „Houd de kinderen van het volk goed, dan krijgt ge alles van de ouders gedaan”. Deze les volgde ik overal trouw op. Ik had altijd wat lekkers voor ze; als ik in het magazijn van levensmiddelen kwam om den kost voor het volk af te geven, vond ik er al-

tijd wat om ze gelukkig te maken. De kinderen werden aan mij gehecht en ik kreeg de ouders op mijn hand.

Mijn vrees was dat de directeur 't door een of ander toeval zelf zou ontdekken. Gelukkig is hij er nooit achter gekomen. Maar ik doorstond zulke angsten, dat 't verblijf op de plantage mij ten slotte ondragelijk werd en ik op een goeden dag den directeur het voornemen te kennen gaf om den heeren Administrateurs overplaatsing te verzoeken.

„Waarom dat”? vroeg hij.

Ik gaf voor dat na al op twee plantages de suikermaling door middel van stoom te hebben leeren kennen, ik nu het bedrijf op een waterwerkplantage wilde meemaken.

Hij wees mij erop, dat ons administratiekantoor geen plantage met watermolens in beheer had. Dat wist ik ook. Maar toen ik op de plantage Barbados was, had ik daar den heer Bruno de Sanders, directeur van Maria Petronella, leeren kennen en die had mij gerecommandeerd bij den heer Paul Planteau. En deze had mij gezegd, dat wanneer ik hem noodig mocht hebben, ik gerust mocht aanloopen. De heer Planteau was eigenaar van verschillende suikerplantages, w.o. drie met watermolens. Ik wendde mij tot hem en hij bood mij dadelijk een plaats op de plantage Potribo aan de Boven-Commewijne aan. Ik vroeg echter eerst verlof aan de heeren Mollinger & Eyken Sluyters om de plaats te mogen aannemen, aangezien het geenszins in mijne bedoeling lag met het kantoor, dat mij steeds voortgeholpen had, af te breken. De heeren hadden geen bezwaar. Ik bleef evenwel op verzoek van den heer Blocker op Ornamibo tot na de maling, die juist zou beginnen. Daarna pas ben ik vertrokken. Bij het afscheid was de heer Blocker zeer aangedaan. Hij drukte mij hartelijk de hand en zeide tegen mij: „Gij zult wel uw weg door de wereld vinden, het ga U wel”. Ook ik kreeg de tranen in oogen.

Het speelt mij waarlijk dat ik niet anders kon. De heer Blocker was een man voor wien ik alle achting had en onder wiens leiding ik gaarne zou gebleven zijn.

Ook de plantage had mij goed befallen. Het was werkelijk een mooie effect. Het had den voorpolder aan de Parakreek en den achterpolder aan de Suriname-rivier. De eigenaar had een fraaien weg van het woonhuis naar den achterpolder laten aanleggen, aan weerszijden beplant met vruchtboomen, en aan de rivier een theehuisje laten bouwen. Elken dag, als hij op de plantage was, ging hij daar thee drinken, waarbij al het benoodigde van voren er heen moest vervoerd worden. Ook de heer Blocker wandelde er geregeld naar toe. Aan den overkant woonde toenmaals de heer Van Weede als directeur van de suikerplantage De Hoop en deze had ook een zitje aan den waterkant. De heeren hielden dan met seinen met hunne zakdoeken een geheel gesprek. Dat was hun draadlooze telegrafie.

Het is wel een eigenaardig toeval dat ik nu mijn oude dagen slijt op een deel van deze plantage, als eigenaar. Maar het is niet meer die schitterende suikerplantage — 't is nu maar een cacaogrondje. *Sic transit gloria mundi*.

HOOFDSTUK VI.

POTRIBO.

Potribo, waar ik nu kwam, was onder directie van den heer Herman Bakker, een Hollander. Hij was pas een jaartje geleden directeur geworden en dacht dat hij boven iedereen verheven was. Met zijn bureu ging hij weinig om, terwijl hij zijn opzichters om de haverklap wegzond. Toen ik op het kantoor van den heer Planteau kwam om mijn aanstelling te halen, zeide de boekhouder tot mij:

„Het spijt dat ge niet eerder een plaats gevraagd hebt, want ge staat bij den chef goed aangeschreven en die had u dan een betere plaats dan Potribo kunnen geven. Potribo is nu de eenige plaats, die open is, maar ge zult er niet blijven. De directeur houdt geen opzichter lang; in het jaartje van zijn directeursschap hebben wij hem al drie opgezonden en gij zult de vierde zijn.”

„Och” antwoordde ik, „ik ga er voor een tijdje maar heen en wat er ook gebeure, ik zal trachten mijn tijd uit te dienen”.

Ik kwam 's avonds om tien uur op de plantage aan, per gelegenheid van den houtgrond Copie aan de Cassewinica.

De eerste ontmoeting met den directeur viel al dadelijk tegen.

Toen ik mij naar het woonhuis begaf om mijne opwachting te maken, zag ik hem zitten met twee jonge slavinnen, die hem als hofdames overal vergezelden. Ik groette en reikte hem den brief van het kantoor over. Toen ik zag dat hij geen aanstalten maakte, om hem te openen, zeide ik tegen hem dat ik door den heer Plantenau als opzichter gezonden was. Als antwoord vroeg hij mij: „Ziet gij dat wachtvuur bij den molen, daar is uw kamer. Ga er heen en de wachter zal U verder terecht helpen”.

De kamer, die mij door den wachter aangewezen werd, was vuil en vies. Het krioelde er van vleermuizen, die hun vuil op de brits deponeerden. Hoe zeer de wachter zijn best deed, om den boel wat schoon te maken, de toestand bleef zoo erg, dat ik er niets anders op zag, dan mijn hangmat te binden en daarin den nacht door te brengen. Doch gedurende den nacht, maakten de vleermuizen mij zoo vuil, dat ik vóór het kriecken van den dag opstond om een bad in den molenkom te nemen.

Om zes uur — dat was zoo het gebruik op alle suikerplantages — gingen de mannen naar de directeurswoning om er een *sopie* (borrel) te drinken. Overal was de directeur zoowel als de opzichter altijd bij de uitdeeling tegenwoordig.

Ik ging dus op dat uur naar voren maar, wie er was — de heer Bakker niet. Na de borrelverstrekking ging ik naar het hospitaal en toen ik met de zaken daar klaar was, was de directeur ook nog niet verschenen.

Ik liep nu met m'n ziel onder den arm.

Pas om tien uur verscheen de directeur, vergezeld van zijn hofdames.

Ik liep naar hem toe en vroeg hem naar de orders van den dag.

„Gaaf ge zóó”, zeide hij met zijn hand in zekere richting wijzende, „dan vindt ge de mannen; gaaf ge zóó — in een andere richting wijzende — dan vindt ge de vrouwen”.

Dat waren al de orders.

Ik zou juist vragen naar den ontbijttijd, toen ik naar den molen een bord en een kommetje zag aandragen.

Op het bordje lagen twee sneedjes brood, zoo dun dat het eerste zuchtje in de lucht ze kon opnemen en wegvoeren; daarbij een stuk rauwe bakkeljauw (zoutevisch); het kommetje bevatte een afspoeling van den melkpot — dat was mijn ontbijt.

Welk een tegenstelling met vroeger! Ik dacht: „nu volgen m'n magere jaren na de vette.”

Gelukkig had ik wat van de stad meegenomen, om een behoorlijk maal te genieten.

Maar elk maal was even schraal. Er werd voor mij alleen gedekt en wat er op tafel kwam, was niet het aankijken waard. Doch nauwelijks had ik gedaan of er werd voor den directeur opnieuw gedekt en dan was het fijn.

Helaas, in lateren tijd is deze wijze van doen nog vaker voorgekomen. Sommige directeurs zetten hunne opzichters, voor wie een goed kostgeld betaald werd, een armoedig maal voor en als de arme menschen van tafel opgestaan en naar hun werk of naar hun kamer waren gegaan, dan gingen zij — de directeurs nl. — smullen.

Ik was gedurende den tijd dat ik onder den heer Bakker diende, herhaaldelijk verplicht, provisiën uit de stad te laten komen. Dit kon echter alleen van tijd tot tijd geschieden, daar ik het moeilijk geregeld uit mijn poover salaris kon betalen. Gelukkig hield de plantage vele koeien, zoodat ik mij aan melk kon te goed doen. Ook was het eerste veld mijn provisiemagazijn. Als ik 's morgens met een halfgevolle maag naar 't werk toog, dan hield ik mij daar op en kauwde zooveel suikerriet, tot ik mij verzadigd gevoelde.

De familie Oliviera van Copie, aan wien ik eens mijn toestand vertelde, was zoo vriendelijk van tijd tot tijd wat voor mij te zenden, waarvoor ik zeer erkentelijk was.

De heer Bakker was een vrouwengek; zijn twee hofdames verlieten hem nooit. Zij vergezelden hem zelfs naar het veld. En jaloersch dat hij was! In het woonhuis mocht niemand langer blijven dan volstrekt noodig was. Alleen de waschvrouw en de *kokkie* bleven in huis met de twee hofdames, die eenig huiswerk verrichtten. Dat op de plantage zoo vaak van blankofficiers verwisseld werd, moest toegeschreven worden aan de jaloerschheid van den directeur. Het volgende geeft wel een staaltje van zijn vrees dat men zijn hofdames te na zou komen. In den kippenren had hij ettelijke schildpadden. Terwijl, als op vele andere plantages, voor de verzorging van de kippen een slavin vast was aangewezen — vogeloppasseres genoemd — had de heer Bakker den ziekenoppasser opgedragen voor de schildpadden te zorgen. De man was reeds op leeftijd en kon de vader der hofdames wezen. Dezen hielden het toezicht op den kippenren. Als nu een van haar in den ren was en de ziekenoppasser moest er ook wezen, dan moest hij al op een afstand zoo hard mogelijk roepen: „Ik kom”, zoodat de directeur het thuis ook kon hooren; dat was om de in den ren aanwezige hofdame te waarschuwen. Zij vloog dan als een pijl uit den boog naar voren, want alleen zijnde mocht geen van beiden, zelfs op honderd pas afstands, een ontmoeting met een man hebben.

Dat deze verhoudingen niet bevorderlijk waren aan een goeden geest op de plantage, is begrijpelijk. Men spotte er in stilte over; maar meer nog ergerde men zich er aan.

Gelukkig duurde de directie van den heer Bakker niet lang.

Hij was er op eigenaardige wijze gekomen. Directeur van de plantage was eigenlijk de heer Victor Kilian, die jaren de directie gevoerd had en steeds een goed produkt had gemaakt. Maar hij was ziek geworden en de dokter had hem aangeraden voor een poosje naar Holland te gaan. De Administrateur, de heer W. Humphries, weigerde hem echter verlof te verleenen. Deze wilde nl. de plaats geven aan den heer Bakker, die op Meerzorg opzichter was bij zijn broer, den heer B. Humphries.

Zoo zag de heer Kilian zich verplicht ontslag te nemen.

In Holland gekomen, beklaagde hij zich bij de eigenaren, de heeren Van der Pol. Dezen beloofden hem, dat zoodra hij beter was, hij weer naar Suriname gezonden zou worden als directeur van de plantage.

Zoo gebeurde 't ook. Na een poosje in Holland gebleven en voldoende hersteld te zijn, keerde hij terug met een schrijven aan den Administrateur. De heer Humphries was intusschen gestorven en in zijn plaats was opgetreden als kantoorhoudende Administrateur, de heer Paul Planteau, dezelfde die mij op de plantage had geplaatst.

Toen de heer Bakker het bericht ontving, dat hij de directie moest overgeven aan den heer Kilian en een boot moest sturen om dezen van de stad af te halen, kreeg hij er de koude koorts van.

Toen ik dien dag van het veld kwam, zond hij mij een boodschap om bij hem te komen.

Ik ging er heen en vond hem te bed met zijn beide hofdames, ieder aan een zijde van het bed gezeten. Zij verkeerden alle drie in de grootste verslagenheid. Hij jammerde tegen mij, dat hij gedacht had, hier vasten voet te hebben en nu moest weggaan en verder hoe hij 't stellen zou met de hofdames. Zij waren slavinnen van de plantage en hij kon ze niet meenemen.

Ik had altijd 't land aan hem gehad en ik kon 't niet helpen, dat ik nu mijn gemoed tegen hem luchtte. Ik antwoordde: „Wel, mijnheer, drie is een stel; bindt de beide vrouwen om uw hals en spring in de rivier, dan hebt ge ze altijd bij u. Intusschen zal ik de orders van den Administrateur gaan uitvoeren en de boot afzenden ter afhaling van den heer Kilian. Ik heb de eer u te groeten.” Dit zeggende, maakte ik rechteomkeer en verliet hem.—

De vraag zal allicht rijzen of het administrateurskantoor niet op de hoogte was van den gang der zaken op de plantage. Het antwoord moet ontkennend luiden. De heeren Administrateurs beoordeelden de directeurs naar hun werk. Praatjes van ondergeschikten — opzichters of arbeiders — werden niet aan-

gehoord. Kwamen ze in de stad, dan konden ze hun opwachting maken, en daarmede uit.

En nu was de heer Bakker nog te kort op de plantage, dan dat zijn optreden al ernstig nadeel daaraan had kunnen toebrengen.—

Werden de directeurs hoog gehouden en, als ze goed werkten, hun zooveel mogelijk de vrije hand gelaten, er waren echter zekere regels, welke zij strikt hadden na te leven.

De Administrateurs meenden, dat een directeur op zijn plantage thuis behoorde en uitstapjes naar de stad moesten maar niet veel voorkomen. Evenmin als de opzichters, mochten de directeurs zonder verlof in de stad komen.

Eens meende een voornaam directeur zich niet aan dien regel te behoeven te storen en maakte een sprongetje naar de stad, zonder voorafgaand verlof van zijn Administrateur. Hij meldde zich op het kantoor aan, kennisgevende van zijn aanwezigheid in de stad wegens ziekte van een familielid. De Administrateur hoorde hem zoo kalm mogelijk aan en nadat de directeur uitgesproken had, zeide hij: „Mijnheer, ik ken U niet, gij maakt gebruik van een valschen naam. De directeur, dien gij voorgeeft te zijn, is op de plantage aan de maling. Ik ga nog heden avond naar hem toe.” De directeur zei niets, maar haastte zich onmiddellijk terug te keeren; hij wist dat de Administrateur een man van de daad was en werkelijk 's avonds naar de plantage zou gaan. Als hij hem er niet vond, stond zijn ontslag erop.

Inderdaad kwam de Administrateur dien avond op de plantage en vertelde aan den directeur dat een mijnheer op het kantoor geweest was, die zich voor hem had uitgegeven. Met het volgende getij vertrok de Administrateur weer en noodigde den directeur uit met hem mee te gaan naar de stad. Deze zou misschien gaarne een familielid, dat naar hij gehoord had, ziek was, willen bezoeken.— Waren dat geen mooie zeden? Helaas, hoe is alles veranderd! Waar vindt men nog deze strenge, maar *gentle* wijze van optreden? Is nu niet achterbaksheid en gekonkel troef in de planterij?—

De heer Kilian nam, bijgestaan door twee inventariseurs, de directie over en de heer Bakker vertrok. Het afscheid van de twee hofdames, die hij moest achterlaten, was meer dan roerend.

Zij schreiden haast hare oogen uit, want ze wisten, dat 't met hun prinsesseleven nu gedaan was.

Zoo gebeurde 't ook. De heer Kilian zond ze naar het veld en nam zijn oude dienstboden weer in huis.

Met de komst van den heer Kilian veranderde mijn leven op de plantage geheel.

Nadat de heeren inventariseurs vertrokken waren, vroeg hij mij hoe ik ontbijten wilde, met hem samen of op mijn kamer.

Niets was mij liever dan met hem samen te ontbijten. Zoo gebruikten wij al de maaltijden samen. Hij had uit Holland een heelen boel goede dingen meegenomen; fijne dranken, fijne sigaren, fijne blikjes, en van alles kreeg ik mijn deel; 's avonds zaten wij veel samen in de gaanderij onder het genot van een lekker sigaartje. Hij was weduwnaar en aan een gezellig leven gewend. Dikwijls als wij 's avonds bij elkaar zaten, vroeg hij mij op te geven wat ik den volgenden dag zou willen eten.

Hij hield niet, als de andere directeurs, een jager op na. Tegenover de plantage was een Indianendorp gelegen en van de bewoners kreeg hij wild in overvloed. Als hij de Indianen noodig had, dan zond hij zijn jongen naar den waterkant. De jongen nam een hoornschelp en blies er driemaal op; dan kwam de kapitein van het dorp met zijn gezin over om te vernemen wat de directeur wilde. Deze zorgde een gallon-stoop spiritus voor hen klaar te hebben.

Zij zetten zich neer en dronken tot de stoop leeg was; dan pas, zich gereed makende om te vertrekken, informeerden zij wat de directeur wenschte, die geduldig op de vraag had zitten wachten. De bestelling werd opgegeven, 't zij van gevogelte, of van groot of klein wild. Ze werd prompt uitgevoerd.

Eens, dat hij gasten uit de stad verwachtte, bestelde de heer Kilian 's morgens buffel vleesch van den Indianenkapitein.

Des namiddags bracht deze twee heele buffels. De directeur vroeg hem, wat hij met twee buffels moest doen? „Ge hebt mij om buffel vleesch voor uw gasten gevraagd en dat heb ik u gebracht” was het antwoord.

De heer Kilian was van aanzienlijke familie. Hij was een volle neef van Gouverneur Van Lansberge en deze bracht eens gedurende mijn verblijf op de plantage er een bezoek.

Nadat Z.Ex. weer vertrokken was, vertelde de heer Kilian mij een paar anecdoten van de familie.

Tijdens zijn verblijf in Europa wegens ziekte, kwam hij veel thuis bij de moeder van den Gouverneur, Mevrouw de Weduwe Van Lansberge.

Toen hij op het punt stond naar Suriname terug te keeren, en van de oude dame afscheid ging nemen, zeide zij tot hem: „Victor, ik heb een cadeau voor u, om naar Suriname mee te nemen.” Hij dacht wonderwat te zullen krijgen en riep verheugd uit: „Beste tante!” De oude dame stond op, ging naar haar boekenkast en haalde daaruit de Gedichten van Van Alphen, in prachtband. Hij hield zich goed, nam het geschenk en dankte er vriendelijk voor.—

In de kolonie teruggekeerd, ging hij zijn oom, den Gouverneur opzoeken. Onnadenkend trad hij binnen met zijn hoed op. Na de begroeting keek de Gouverneur hem oplettend aan en vroeg daarop: „Wel Victor, waar koop je zoo'n mooien hoed?— Beschaamd zette hij zijn hoed af en bood zijn verontschuldigen aan.—

De heer Kilian had de gewoonte, mij dikwijls bij zich te laten roepen, weer of geen weer. Eens dat hij, terwijl het hevig regende, weer om mij gezonden had en ik met een nat pak naar voren was gekomen— een paraplu, die nog al duur kostte toentertijd, was een ongekende wheelde voor een blank-officier— zeide ik tegen hem, dat ik niet veel kleeren had en als al mijn pakjes nat waren, ik dan in Adam's costuum bij hem zou moeten verschijnen.

„Je moet maar een paraplu koopen”, antwoordde hij.

„Wat, riep ik uit, „een paraplu koopen uit mijn armzalig salaris, dat kan niet, mijnheer!”

„Je kookt likker en suiker en stijlt rum en voorloop (spiritus) niet waar?” vroeg hij.

„Jawel,” antwoordde ik.

„Wel, zeide hij, „neem dan wat likker, wat suiker, rum of voorloop, stuur dat naar huis om voor je te verkoopen en koop uit de opbrengst een paraplu.”

Ik moet eerlijk bekennen dat ik den gegeven raad opvolgde en mij op die wijze een paraplu aanschafte.—

De heer Kilian had meer van die dingen. Eens terwijl wij aan het malen waren op de plantage, ging alles slecht.

Het volk had geen lust in het werk.

Op een goeden dag zeide de directeur plotseling tot mij, toen ik voor het middagmaal naar voren kwam: „Bartelink, laat de sloep klaarmaken en zet er een paar man op, wij gaan naar Concordia bij den heer W i n g a a r d e.”

Ik wees hem erop, dat nu het werk zoo slecht ging, 't niet aan te bevelen was, dat wij beiden ons van de plantage verwijderden.

Hij werd driftig en zei kortaf:

„Ga maar en doe wat ik zeg.”

Ik gehoorzaamde onmiddellijk. Toen ik van hem wegging, riep hij mij in zijn drift een woord na, dat mij niet aanstond.

Ik zei echter niets, maar liet de sloep gereedmaken en wachtte hem aan den waterkant af. Onder weg was hij weer als gewoonlijk tegen mij, even vriendelijk en hartelijk. Maar ik was nog boos over het onaangename woord en kon het niet verkroppen. Ik luchtte dan ook mijn hart tegen hem.

Hij klopte mij lachend op den schouder en zeide. „Beste jongen, het was niet zoo erg gemeend. Ik die hier jaren gewoond en op mijn pantoffels product gemaakt heb, ik ken het volk, ik weet wat het wil. Weet je wat ze mankeert? Ze willen stelen, en ik zal ze de gelegenheid geven om te stelen: daarom gaan wij met ons beiden van huis. *Die appel vaart, die appel eet*. Laten ze twee vaten suiker stelen, dat zullen ze zeker niet — maar aangenomen dat ze zooveel stelen, dan

is dat nog niets. Als ze hun zin hebben gehad, zullen ze met eens zooveel ijver werken. Tegen het eind van het jaar heb ik dan zooveel vaten boven mijn calculatie en zooveel akkers rijp riet, dat ik met primo Januari weer kan beginnen te malen. Thuis komende van avond zult ge zien, dat alles uitstekend gegaan is op de plantage. Daarentegen, zou ik thuis blijven, dan zou alles slecht blijven gaan en ik zou mij kwaad maken."

Op de plantage teruggekeerd, ging hij dadelijk naar huis; ik bleef even nog aan den waterkant om te zorgen dat de sloep weer in het bootenhuis gebracht werd. Na afloop daarvan moest ik, om op mijn kamer te komen, langs het huis van den directeur.

Daar zag ik den hoofdsuikerkoker buiten staan en den directeur in de gaanderij. Ik wenschte hem goeden nacht en wilde doorgaan, maar hij riep mij binnen om het rapport van den suikerkoker te hooren. Ik was liever doorgegaan, daar 't al bijna middernacht was, maar voegde mij naar den wensch van mijn chef. De suikerkoker bracht haarfijn rapport uit, waaruit bleek dat 't volk zich uitstekend gehouden had en flink met het malen was opgeschoten. De directeur liet den man, toen deze klaar was, een *sopie* geven en zond hem weg.

"Zie je wel," zeide hij tegen mij, "dat ik 't niet mis had".

Ik moest erkennen dat hij 't volk goed kende.—

De slaven hadden een gezegde: „*Pe joe de wroko, drape joe moe njam*. (waar je werkt, moet je je kost vinden). En hunne afstammelingen hebben dat onthouden en zich daardoor den naam van minder nauwgezet te zijn, verworven.

Dit gezegde is geen specifiek negerwoord. Het is niet anders dan een andere uitdrukkingwijze van de gedachte in het Hollandsche spreekwoord dat mijn directeur liet hooren, bij het zoo even verhaalde geval. „*Die appel vaart, die appel eet*." Dit spreekwoord vindt nog een steuntje in een ander nl. „*In het veen let men niet op een turfje*."

Die spreekwoorden drukten de opvatting in die tijden uit, van meester zoowel knecht.

De directeurs der plantages kochten niets. Zij ruilden alles met elkaar. Wie koffie verbouwde, kreeg in ruil voor een baaltje van zijn produkt de noodige suiker van zijn buurman, den suikerplanter, enz., enz.

De eigenaars, die het ruim hadden, letten daar niet op. Als de directeurs flink produkt leverden, dan was alles in orde.

Zoo herinner ik mij het volgende staaltje uit latere jaren, na de Emancipatie.

Op een plantage kwamen de arbeiders bij gelegenheid dat de eigenaar er een bezoek bracht, den directeur bij dezen aanklagen, dat hij de plantage bestal. 't Geschiedde in tegenwoordigheid van den directeur. Nadat de eigenaar kalm naar de arbeiders had geluisterd, vroeg hij den directeur: „Hebt gij gehoord, wat de arbeiders vertellen?”

De directeur wilde zich hierop verdedigen, maar de eigenaar viel hem in de rede en zeide dat hij zich niet behoefde te verdedigen. Zich vervolgens tot de arbeiders wendende, vroeg hij hun of zij hun weekloon geregeld uitbetaald kregen en of de directeur hen soms op hun loon bestal. Het antwoord luidde: „Wij krijgen ons loon behoorlijk, niet ons besteelt de „directeur, maar wel de plantage.”

„Dus, zeide daarop de directeur „hij besteelt jullie niet, „maar mij, wat hebben jullie daarmede te maken?”

Daarop vroeg hij den Directeur wanneer deze weer ging malen. Toen deze het tijdstip had opgegeven, zeide hij tegen den blankofficier, die bij het voorval tegenwoordig was: „De „directeur gaat zoo'n en zoo'n tijd malen. Laat 't volk weten „dat hij zes vaten suiker neemt en ten eigen bate laat verkoopen.”

En tegen het volk: „Ik heb niets tegen dat de directeur mij besteelt, maar van jullie wil ik het niet. En nu uitgerukt.”—

Het volk droop af en was voor goed genezen.

't Waren werkelijk *grands seigneurs*, de eigenaren en administrateurs van dien goeden, ouden tijd. Niet alleen in hun daden, maar ook in hun voorkomen.

Een Surinamer, die een poosje in Nederland had gewoond,

vertelde mij, dat hij in Holland eens den heer Planteau, mijn administrateur, was gaan bezoeken. En deze had hem spoedig daarop een tegenbezoek gebracht en, hem niet thuis vindende, zijn kaartje achtergelaten.

Toen mijn zegsman daarop thuis kwam, zeide zijn hospita tot hem: „Een zeer voornaam heer is voor U gekomen. Aan zijn gezicht kan men zien dat hij van hooge geboorte is. Hier is zijn kaartje.”

Kort nadat de heer Kilian terug was, zeide hij op een avond, dat wij weer in de gaanderij samen zaten: „Mijn jongen, ik heb veel goeds van je van het kantoor gehoord. Ik wil daarom van je een goed planter maken. Beschouw je zelven nu als den directeur en mij als den eigenaar. Je hebt de vrije hand in het regelen der werkzaamheden, maar je moogt geen ingrijpenden maatregel nemen, zonder mij vooraf te raadplegen.”

Zoo gebeurde 't ook. Ik was blij om de gelegenheid, die mij gegeven werd, zelfstandig te leeren optreden, maar ik had 't zwaar te verantwoorden. Ik moest nevens den directeursrol ook mijn opzichtersfunctiën blijven vervullen.

Op de plantages met een watermolenbedrijf hadden de opzichters een zwaar bestaan. Dag en nacht werd er in den maaltijd gewerkt. De arbeiders kregen compensatie voor de verloren nachtrust, maar de opzichters niet.

Daarbij had ik wel wat overlast van den directeur. In den maaltijd, wanneer ik 's avonds en 's nachts in den molen moest werken, dan bleef hij alleen in het mooie, groote huis en verveelde zich.

Hij liet mij dan telkens van het werk roepen, of kwam zelf in de fabriek bij mij. Ik had daardoor geen gelegenheid in den nacht even uit te rusten.

Eens dat ik op was van vermoeidheid en slaap kwam hij op de fabriek. Ik klaagde tegen hem dat ik m'n oogen niet kon openhouden van slaap en afgematheid.

„Weet je wat”, zeide hij, „haal je hanginat, bind dien in het kookhuis en ga daarin liggen”.

Ik liet mij dat geen tweemaal zeggen. Maar ik was nau-

welijks een kwartier in den hangmat of hij kwam tegen de deur bonzen, die ik afgesloten had. 't Was toen ook uit met m'n rust.

Zoo ging 't den heelen maaltijd door. Ik genoot zoo goed als geen rust.

Maar ook na de maling kwam er geen rustiger tijd. De opzichter moest zorgen voor het schoonmaken van de rollen, den vergaarbak, de afvoerleidingen; alles moest goed schoon gemaakt worden en met kalkwater overgoten om verzuring bij een volgende maling te voorkomen. De suiker moest dan gekookt worden, eenige malen gepareld of omgewerkt, gezorgd dat ze „zat“; water ingenomen naar de juiste maat; werd te veel water ingenomen, dan draaide het scheprad niet, maar ging vliegen, hetgeen meestal het breken der kamraderen tengevolge had; nam men te weinig water in, dan bleef het scheprad op een gegeven oogenblik stilstaan.

Al deze zaken eischten groote oplettendheid en inspanning.

Toen ik bemerkte dat ik geen rust van den directeur had, liet ik een groot suikervat maken, bracht het in het kookhuis achter de deur, die ik afsloot en ging erin liggen, met mijn lijf half buiten.

De directeur kwam in de fabriek. Mij niet ziende, vroeg hij aan den kookbaas waar ik was. Deze antwoordde leukweg: „*Skrifiman* (de blankofficier) ligt in een suikervat achter de deur van het kookhuis.“ Hij kwam toen aan de deur bonzen. Nu mijn list mislukt was, bleef er niets anders over dan mij Oost Indisch doof te houden. De directeur gaf het dan ook spoedig op en ging weer naar voren.—

De blankofficiers waren in sommige opzichten er misschien slechter aan toe dan de slaven.

Als bij dag een rietpont in den modder bleef vastzitten, dan was er altijd hulp bij de hand om het vaarttuig voort te stooten naar den molen, wanneer er geen voldoende riet was om water in te nemen.

Gebeurde dit in den nacht, dan moest de blankofficier er uit om een handje te helpen. Hoe vaak ben ik niet aldus uit

mijn kamer gehaald om er pas na eenige uren terug te keeren, nat en van kop tot teen bemodderd.

Een planter van Trinidad, die op Potribo was komen logeeren, en zag wat ik zooal deed, wilde mij bij zijn vertrek meenemen. Maar ik sloeg het aanbod van de hand. Ik had een goeden naam in de planterswereld hier, wat mij uitstekende vooruitzichten verzekerde.—

In dien tijd kreeg ik heimwee naar de Warappekreek. Ik verzocht en verkreeg verlof van den directeur om mijn oude kennissen te bezoeken. Hij stelde zelfs twee jongens van de plantage en zijn sloop te mijner beschikking, zeggende, dat hoewel hij mij moeilijk kon missen, ik dit uitstapje wel verdiende: na inspanning was uitspanning noodig.

In de Warappekreek logeerde ik twee dagen op Nw. Meerzorg bij den heer E. de Vries, twee dagen op Maria Petronella bij den heer de Sanders en twee dagen bij mijn ouden directeur, den heer Van Niehoff, op Barbados.

HOOFDSTUK VII.

GULDEN DAGEN.

Nauwelijks teruggekeerd op Potribo, ontving ik een brief, mij roepende om opnieuw naar pl. Wederzorg als opzichter te gaan. Ik gaf aan dien oproep gehoor, daar ik mij steeds aan de heeren Eyken Sluyters en Mollinger verbonden rekende en van hen veel voor mijn toekomst verwachtte.

Toen ik afscheid van den heer Kilian nam, vroeg hij mij of ik een getuigenschrift van hem wilde hebben. Ik antwoordde dat ik steeds hetzelfde kantoor diende en goed aangeschreven stond.

„Ik zal je toch wat mee geven” zeide hij.

Toen nam hij uit zijn loketkastje een vel papier, schreef daarop met flinke letters: Ruth Hfdst. III vs. 1:— „dat het U wel ga”, vervolgens den naam der plantage en den datum en

onderteekende het. Ik was zoo geroerd door dit eenvoudige, hartelijke blijk van sympathie, dat ik niets wist te zeggen, maar hem alleen de hand een paar maal schudde.—

Van mijn tweede verblijf op Wederzorg onder Papa Maynard heb ik niets nieuws te vertellen. Ik vond er weer de vleeschpotten van Egypte en dezelfde hartelijke behandeling van den directeur en zijn vrouw. Maar niets belangrijks gebeurde er in dien tijd.

Nadat ik er een poosje was, ontving de directeur van den heer Eyken Sluyters, eigenaar van Geyersvlijt, een brief waarin deze hem schreef mij ten spoedigste op te zenden voor de vervulling van de opgevallen directie op de plantage Geijersvlijt, indien hij mij daarvoor geschikt achtte.

Ik was juist dien dag met een lichte ongesteldheid op mijn kamer gebleven.

Papa Maynard zond mij daar den brief ter inzage. Dat was voor mij het bewijs dat hij mij niet zou tegenwerken.

Even later kwam hij persoonlijk mij opzoeken.

„Wat denk je ervan”, vroeg hij.

„Ik zal het graag aannemen” antwoordde ik.

„Welzeker”, hernam hij, „dat moet je doen. Maak je gereed, om 1 uur van hier te vertrekken”.

„Dat zal niet kunnen”, antwoordde ik, „ik heb eenig schriftwerk voor de plantage af te maken”.

„Dat is braaf van je,” zeide hij hierop, „dat je me niet met half werk wilt laten zitten”.

Toen ik het werk af had en heen kon gaan, gaf Papa Maynard mij een order op zijn leverancier om het een en ander te betrekken, dat ik noodig zou hebben om mijn leven als directeur te beginnen.—

In de stad gekomen, meldde ik mij bij den heer Eyken Sluyters op het kantoor aan.

„Ik heb besloten” zeide hij, „je belasten met de directie van de plantage Geijersvlijt. Maar ik ben, zooals je weet,

niet de eenige eigenaar van de onderneming; je moet je bij mijn broer vervoegen, die mede-eigenaar is.

Hij gaf mij een mondelinge boodschap mee aan zijn broer.

Ik vervoegde mij bij ZEds broer, Mr. G. Eyken Sluyters, lid van het Gerechtshof.

Nadat ik mij voorgesteld en de boodschap van zijn broer gegeven had, zeide Mr. Eyken Sluyters: „Wat mijn broer doet, is mij wel, hij is de man die alles voor de plantage regelt en is zelf planter; ik keur zijn keus dus goed en feliciteer U met Uwe benoeming”.

Bij den Administrateur teruggekeerd en hem medegedeeld hebbende, wat zijn broer op de boodschap gezegd had, zeide hij; „Je zult dan de directie op 1 Juni a.s. overnemen; je moet weten dat ik je een groot kapitaal toevertrouw en hoop dat je je dat vertrouwen waardig zult betoonen. Wanneer wij, mijn vrouw en ik, op de plantage gelogeerd zijn, dan ben jij met je opzichter onze gast en dan kun je je pot omkeeren.”

Ik nam op 1 Juni 1864 de directie over van den heer J. Catz. Kort daarop kwamen de heer en Mevrouw Eyken Sluyters op de plantage logeeren.

Dat werd de weelderigste tijd, die ik in mijn plantersloopbaan gekend heb. De familie leefde op grooten voet en spreidde een ongehoorde weelde ten toon.

Hoewel de heer Eyken Sluyters als Administrateur van verschillende plantages vaak op reis moest was het huis steeds vol gasten. Zij waren met al de grooten van het land op goeden voet en deze kwamen er met hunne dames geregeld op de plantage logeeren.

De eigenaren, de Administrateur zoowel de rechter, voeren beiden met een prachtig gebouwde en met gouden ornamenten versierde boot, door het volk *Goutoe Jaba* — gouden Jaba (een vrouwennaam) — genoemd.

De roeiers waren in helder witte livreipakjes gestoken. Het volk te Paramaribo, werd nooit moe te kijken naar de administrateursboot van Geijersvlijt als ze aankwam.

De plantage had een stapel van 200 stuks rundvee. Een Hollandsche boer was uitgekomen om daarvoor te zorgen. Die had ook den grooten moestuin en het ruime hoenderpark onder zijn hoede. Hij beschikte over een staf van acht arbeiders voor de werkzaamheden. De familie moest in de stad zoowel op plantage elken dag melk, versche eieren, kippen en groenten voor de tafel hebben. Als directeur mocht ik geen eigen kweek op na houden, maar mocht naar believen van de produkten van moestuin, veestapel en hoenderpark gebruik maken.

De Eyken Sluyters waren geboren aristocraten in den nobelsten zin van het woord. Groot in doen, maar niet hoogmoedig.

Welk hooggeplaatste ook op de plantage kwam, ik, eenvoudige kleurling, werd steeds aan hen voorgesteld en met dezelfde onderscheiding behandeld als elk ander en in hun gezelschap als gelijke toegelaten.

Trouwens misvooroordeel of minachting kende de familie niet. De meesten der directeurs van hunne plantages waren kleurlingen.

Ik was directeur en op de plantage had ik alleen te vertellen; dat was de gedragslijn die de heer Eyken Sluyters volgde.

Als hij zijn gasten naar de cultivatie wilde meenemen, zeide hij altijd: „Wij gaan naar Bartelink's velden.”

Eens aan tafel komende voor de breakfast zeide Mevrouw tegen mij: „Daar hangen zulke moole, rijpe *pommes de Cythère* aan de boomen, ik had er willen hebben voor de tafel, maar gij waart er niet, kan ik er voor morgen eenige krijgen?”

Ik antwoordde: „Mevrouw, de opzichter was thuis, die had er voor kunnen zorgen.”

„Neen, zeide ze,” „Eyken zegt, dat niemand orders op de plantage mag geven dan de directeur, want maar één kapitein kan op een schip wezen. En daar heeft hij groot gelijk aan daarom heb ik maar gewacht om het uzelfen te vragen.”

Welk een hooge opvatting zij van haar positie had, blijkt ook nog uit het volgende.

Eens zeide ik tot haar, dat ik een verzoek had te doen aan heeren eigenaren en ik haar medewerking voor een gunstige beslissing inriep.

„En wat zou dat zijn?” vroeg zij belangstellend.

„Ik zou gaarne de cultivatie willen uitbreiden en dan zou de veestapel weg moeten.”

„Wat, riep ze uit, „ge komt aan mijn speldengeld. De opbrengst van de melk is voor mij en mijn zuster.”

O, dan heb ik niets gezegd, „Mevrouw” zeide ik.

„O, neen, antwoordde zij, „daarmede is de zaak niet afgedaan. De nacht brengt raad. Ik zal er over nadenken”.

Na eenige dagen, zeide ze tot mij: „Ik heb erover nagedacht en zal het verzoek steunen. Kom er maar bij Eyk en mee voor den dag.”

Ik deed het voorstel aan den Eigenaar-Administrateur. Maar deze wilde er aanvankelijk niets van hooren. „Waarom dat?” vroeg hij.

Ik vestigde er zijn aandacht op dat trots de vele koe-wachters, de koelen geregeld in de cacaostukken drongen en zich dan tegen de boomen aan gingen wrijven. Hierdoor vielen de bloesems en de jonge spenen af, wat de productie benadeelde.

„Het gaat niet zoo gemakkelijk als je denkt,” zeide hij; „wie koopt nu in eens 200 koelen? En waar moet Boutens (de Holl. boer) heen?”

Ik was op al deze bedenkingen voorbereid en deed de juiste oplossing aan de hand. Hij gaf zich echter nog niet gewonnen. En zeer veel is er verder gebeurd, vóór ik het voorstel door kreeg.

Toch was hij geen koppig man. Ik had mijn eigen meening en verheelde die niet. Hij toonde zich nooit daarover gebedgd. Integendeel. Eens dat ik een eenigszins belangrijk werk op de plantage wilde ondernemen, sprak ik hem erover. Hij was het niet eens met mij over de wijze van uitvoering, die ik voorstelde. Ik antwoordde dat ik 't niet doelmatig vond, zooals hij 't verlangde, maar als hij erop gesteld was, dan zou ik mij naar zijn inzichten als eigenaar en administrateur schikken.

„Dat in geen geval” zeide hij, „ik wil geen gelijk hebben, omdat ik eigenaar ben, laten wij er nog eens over praten”.

Ten slotte gelukte het mij werkelijk hem te overtuigen. Voor zulke chefs heeft de ondergeschikte alles over!—

De heer Eyken Slynters had de gewoonte op den 1n Januari van elk jaar aan den boekhouder, de klerken en het verdere personeel van zijn kantoor een ruime gratificatie toe te kennen.

Ik was den eersten nieuwjaarsdag na mijn benoeming tot directeur van Geijersvljft bij hem om hem en Mevrouw met het nieuwe jaar geluk te wenschen. Ik kwam er juist, terwijl hij bezig was de gratificaties uit te reiken.

Hij zeide, nadat hij daarmee klaar was, tegen mij: „jij krijgt geen gratificatie, je hebt een ruim salaris en zooveel vrij daarboven”.

Even daarna, toen hij de andere heeren uitgeleide deed, zeide Mevrouw tot mij: „ik ga uit de school klappen; je moet niet onplezierig zijn. Er volgt binnen een paar dagen iets beters voor je”. En werkelijk: kreeg ik na eenige dagen f 300 opslag. Dat was, in soldatentaal, een slok op een borrel. Mijn salaris bedroeg toen nog maar f 1500.

Ik heb geregeld elk jaar dezelfde verhooging gehad, zoodat ik na drie jaren op f 2400 stond. Dit was grootendeels vrij geld. De directeurs waren in dien tijd trouwens gewoon hun salaris eerst op het einde van het jaar te ontvangen. Zij hadden zoo goed als geene uitgaven en bij de familie Eyken Slynters kon ik werkelijk bijna het geheele jaar door mijn pot omkeeren, daar de familie meestentijds op de plantage verbleef en ik dan met mijn opzichter doorlopend hun gastvrijheid genoot.

Nooit zal ik de hartelijkheid en de groothartigheid van deze familie vergeten! Ik zal de herinnering aan hen tot mijn einde met liefde in mijn hart dragen.

Mevrouw was de liefste, de goedhartigste en edelste dame, die ik ooit tegenkwam. Een bewijs van hare zorgvolle oplettenheid voor hare ondergeschikten is wel het volgende.

Eens dat ik mij niet geheel wel voelde, at ik aan tafel zeer weinig. Dat trok Mevrouws aandacht dadelijk en vroeg zij mij naar de reden daarvan. Toen ik gezegd had, dat ik mij niet wel gevoelde, zeide zij: „In het belang van de zaak moogt ge niet ziek worden, ik weet goede medicijn, die je altijd gezond zal doen blijven; je moet goeden, rooden wijn gebruiken”. En ze stelde voor mij zooveel als ik lustte beschikbaar.

Dat was zoo haar wijze van doen. Als zij mij of het andere personeel een vriendelijkheid wilde bewijzen, stelde zij altijd quasi het belang van de zaak op den voorgrond. Later als ik eens trek had in goeden wijn, en de familie was niet op de plantage, dan schreef ik een briefje aan Mevrouw in de stad, luidende: „Verzoeken een paar flesschen medicijn. (get.) Bartelink, directeur van pla. Geijers vlijten protégé van Mevr. Eyken Sluyters”. Per keerenden bode kreeg ik dan een half dozijn of een dozijn flesschen uitstekenden, rooden wijn.

Als de familie op de plantage kwam logeeren, moest ik de burenen van af Coster's zaagmolen tot en met Leonsberg daarvan kennis geven. Zij hadden een doorlopende invitatie, waarvan steeds druk gebruik gemaakt werd. 't Was op de plantage zeer gezellig en men bevond er zich in „den zoeten inval.”

Van de stad kwamen daarbij geregeld gasten uit de voornaamste kringen.

De heer Eyken Sluyters was Heemraad en lid van den Kolonialen Raad, waardoor hij de beste relaties had. Ik heb hem menigmaal kunnen bewonderen in zijn costuum van lid van den Kolonialen Raad: een rooden rok, een cachemieren broek met roode galons en een zwarten steek.

Onder de voorname personen der kolonie, die geregeld op de plantage kwamen, behoorde in de eerste plaats de mede-eigenaar, Mr. Eyken Sluyters. Hij bracht dan meestentijds zijn vriend Mr. Ph. Verbeek, advocaat-generaal, mee. In den vacantiетijd kwam diens familie ook over.

De plantage had, behalve boer Boutens, nog twee Europeanen in dienst en wel als kostwachters. Een van deze was getrouwd en had drie lieve kinderen. De eigenaren hadden voor dat gezin een aardig huisje laten bouwen op de zandrits.

Als de heeren Mrs. Eyken Sluyters en Verbeek met hunne familie op de plantage gelogeed waren, brachten zij hunne kinderen naar de kinderen van den kostwachter om ze samen te laten spelen en gingen dan met mij mee naar het veld.

Mijn patroon, Mr. Eyken Sluyters, was op die tochten zeer gezellig. Ik werd zoo getroffen door zijn eenvoud en beleefdheid, dat ik eens aan mijn gevoelens daarover uiting gaf.

Ik vroeg hem of hij niet opgemerkt had, dat wanneer ik bij hem thuis kwam ik altijd groote haast had.

Hij keek verwonderd op en vroeg: „Waarom die haast dan?”

Ik antwoordde dat ik mij niet op mijn gemak gevoelde tegenover zoo'n groot heer en dacht dat hij trotsch zou zijn, maar nu had ik ondervonden dat hij in 't geheel niet trotsch was.

„Waarom zou ik ook?” vroeg hij. „Ik ben dankbaar dat ik een goede positie heb en mede-eigenaar ben van een bloeiende plantage. Maar trotsch? Een trotsch mensch is een dom mensch.— Gij hebt mij dus veroordeeld, zonder mij te hooren,” besloot hij plagend.

„Ja, Mijnheer” antwoordde ik, „maar als planter en niet als rechter”. Mr. Verbeek en hij lachten hartelijk hierom.

Van de andere gasten die nu en dan op de plantage kwamen, heb ik den levendigsten indruk bewaard van vier, nl. Mr. Colaço Belmonte, advocaat, den heer Henri Muller, directeur van de Surin. Bank, kapitein Van Oussel (bij de artillerie), gevestigd op N w. Amsterdam, en den heer Cesar Busch, eigenaar van de plantage Rainville.

Zij waren zulke aangename causeurs en zoo vol wellevendheid in het gesprek, dat ik aan hun lippen hing aan tafel, wanneer zij aan het woord waren.

De heer Busch was een Duitscher, maar sprak verschillende vreemde talen vloeiend. Hij maakte altijd veel werk van de dames en met zulk een sierlijkheid onderhield hij zich met ze, dat men hem den bijnaam van „de damesheer” gegeven had.

HOOFDSTUK VIII.

DE EMANCIPATIE.

Ik ga hiereven terug in mijne herinneringen om de voor de kolonie zoo gewichtige gebeurtenis der Emancipatie te bespreken. Op mijn loopbaan, noch op mijn levensomstandigheden op de plantages heeft zij eenigen invloed gehad. Ik heb haar meegemaakt als belangstellend en deelnemend toeschouwer. Ofschoon, zooals ik reeds deed uitkomen, op de plantages waar ik gediend heb, de slaven niet wreed behandeld werden, eerder een beter leven hadden — althans materieel — dan na de afschaffing der slavernij, kon ik mij levendig voorstellen, dat zij verlangden naar verbreking hunner boeien.

Op de verschillende plantages, waar ik met slaven werkte, heb ik dat verlangen naar vrijheid bij de menschen gezien en met hen naar de verlossing gesmacht.

Herhaaldelijk is hun de spoedige opheffing van de slavernij in het uitzicht gesteld en telkens werd de nakoming van de belofte uitgesteld. Zij morden over de teleurstellingen die zij ondervonden, maar in stilte. Zij hadden naast zich oprechte vrienden, die hen troostten en tot geduld aanmaanden, maar daarenboven ook voor hunne vrijheid ijverden. Waren de Moravische Broeders, die ik hier op het oog heb, niet in de kolonie geweest, het volk zou zeker tegen de Regeering in verzet zijn gekomen. Doch de zachtheid en liefde dezer zendelingen wisten veel te voorkomen.

Ik was op Potribo toen de Emancipatie eindelijk afgekondigd werd.

Groot was daar de vreugde en opgewondenheid der slaven, toen in de maand Juni 1863 de Districts Commissaris van B e n e d e n - e n B o v e n - C o m m e w i j n e, de heer Van Son, op de plantage aankwam om de slaven mede te deelen, dat den eersten Juli zij vrije menschen zouden zijn. Hij was vergezeld van zijn Secretaris, den heer C. F a v e r e y, die de slaven voor vrijdom inschreef en hun familienamen toekende.

Daar de heer Van Son zich niet voldoende in de taal der

slaven wist uit te drukken, sprak de heer Faverey in zijn naam hen aan om hun voor te houden, hoe zij zich als vrije menschen hadden te gedragen: als rustige burgers en werkzame lieden.

Na hem nam de zendeling, die tegenwoordig was, het woord en voegde nevens een woord van gelukwensch, een ernstige vermaning daaraan toe, welk woord in goede aarde viel en buitensporigheden voorkwam.

Toch had de goede man een groote teleurstelling. De feestvreugde zocht zich een uitweg in heidensche feesten, waaraan zelfs de kuiperbaas, die als een trouw lidmaat der kerk bekend stond, deel nam. Dit wekte natuurlijk de verontwaardiging van den *leriman* op. —

Door de gewezen slaven werd de Emancipatie als een groote lotsverbeterring beschouwd.

De overgang bracht nergens onrust of wanordelijkheden teweeg. Spoedig echter begonnen de arbeidskrachten van de plantages weg te vloeien. Het jonge volk gevoelde zich tot de stad aangetrokken en verliet de verafgelegen plantages om hunne diensten aan de ondernemingen dichtbij de stad aan te bieden.

Deze kregen overvloed van werkkrachten tegen betrekkelijk lage loonen, terwijl de verafgelegen plantages, zelfs tegen hoog loon, de benoodigde handen niet konden krijgen of houden.

Zij moesten toen verkocht of gesloopt worden. Was destijds dadelijk voor den aanvoer van werkkrachten van buiten gezorgd, zoovele der bloeiende plantages hadden misschien kunnen behouden worden.

Op Potribo is het verloop niet zoo spoedig ingetreden. Op de plantage woonde een oude van dagen gewezen hoofdbastiaan, die zoo iets als de stamvader van de heele bevolking der plantage was. In elk geval, hij had groote invloed op de slaven. Wat hij zeide, gebeurde.

De oude man was een blankenvriend. Hij placht altijd te zeggen, dat hij in zijn jonge jaren de blanken had leeren liefhebben.

Hij was dan ook de rechterhand der opvolgende directeuren.

In de dagen van de Emancipatie had de heer Kilian veel aan hem. Hij hield het jonge volk tegen om de plantage te verlaten, zoodat de onderneming het nog eenigen tijd kon volhouden. De jongelui bepaalden zich hun vrijheid te toonen door met schoenen en zelfs met kousen te loopen — wat vroeger voor hen verboden was.

Helaas, toch heeft Potribo het niet lang meer volgehouden en is op haar beurt in sloopershanden gevallen.

HOOFDSTUK IX.

EEN ZONDERLING.

In 1867 vertrokken tot mijn groote spijt de beide families Eyken Sluyters naar Europa. Spoedig daarop zag ik mij genoodzaakt ontslag te nemen als directeur van Geijersvlucht, aangezien ik het met hun gemachtigde niet vinden kon.

Na acht dagen leeg geloopen te hebben, werd ik als directeur geplaatst op de plantage Reynsdorp aan de Cottica. Eigenaressen waren de gezusters Kreind — Administrateur de heer P. IJvel, eigenaar van de plantage Schoonoord aan de Cottica, waar hij ook woonde. Het was een kleine directie: maar een klein vischje, een zoet vischje. In de kreek was er overvloed van wild en gevogelte. Ik leefde er dan ook lekker en goedkoop.

De eigenaressen en de Administrateur waren zeer goed voor mij.

Eens kwam de heer F. Bouguenon, groot-administrateur, de plantage voor de eigenaressen inspecteeren.

Mijn wijze van werken beviel hem uitstekend, hetgeen hij onomwonden te kennen gaf, mij vragende of als de directie van een groote plantage onder zijn beheer openkwam, ik die zou willen aannemen.

Ik antwoordde dat als het een verbetering voor mij zou zijn, ik dan zeker zou aannemen.

Eenige maanden later bood hij mij de directie aan van de plantage Concordia, aan de Beneden-Saramacca.

Ik nam het aanbod aan.

Tot mijne teleurstelling moest ik evenwel bij mijn aankomst op de plantage ervaren, dat ik niet met hem alleen te doen had, maar ook met zes aandeelhouders, die elk hun kas-, bindgaren- en zakkenrekening hadden, en die elk geregeld een maandelijst moesten ontvangen. 't Was hier weer: zooveel hoofden, zooveel zinnen. Ik had als directeur zooveel te schrijven, dat ik er eelt van aan de vingers kreeg.

't Was een toer ze allen tevreden te stellen. Telkens moest ik van mijnheer A hooren dat ik mijnheer B beter behandelde dan hem, en omgekeerd. Een ding: de plantage was rentegevend, dikwijls waren er geen handen genoeg om den rijken cacao-oogst binnen te halen.

Van den heer Bouguenon moet ik verklaren, dat hij was wat men noemt een flink Administrateur; hij luisterde niet naar arbeiderspraatjes en had alleen met den directeur te doen. Om hem zou ik niet van de plantage gegaan zijn. Ik kon het evenwel met eenige der aandeelhouders niet vinden, waardoor ik, zoo spoedig als er kans daartoe was, de directie opgaf.

Op Concordia had ik kennis gemaakt met den heer W. Menalda, directeur van de naastgelegen cacao-plantage Caledonia. Hij was een excentriek man, die geen tegenspraak duldde.

Aangezien hij bemiddeld was, kon hij zich heel wat veroorloven.

Niettegenstaande zijn vele nukken, kon ik nogal goed met hem opschieten.

Kwam ik bij hem en zag ik, dat hij niet geluimd was, dan ging ik onmiddellijk weer weg.

Hij at en dronk goed en rookte fijne sigaren. Toch had hij een rare gewoonte. 's Morgens als hij naar het veld ging, nam hij drie droge geroosterde bananen mee en peuzelde die onderweg op.

In 1868 maakte de plantage van haar 264 akkers een product van ruim 2000 balen cacao van 100 KG.

De eigenaar der plantage, de heer F. Carstairs, die een royaal man was, kende den directeur, toen de eerste 1000 ba-

len binnen waren, een salarisverhoging van f 400 toe, waardoor deze op f 2800 kwam. Toen de eigenaar het hem persoonlijk mededeelde, zeide hij: „Maar mijnheer, heb ik U opslag gevraagd? al geeft U mij f 10000 per jaar, laat 't mij koud; ik pot geen geld op. Ik heb van de plantage zooveel vrij en daarbij een goed traktement, dat is voldoende.”

Toen de heele oogst binnen was, kende de heer Carstairs hem nogmaals f 400 opslag toe. De mededeeling hiervan beantwoordde hij met de volgende woorden: „Ik zeg u er geen dankje voor. Kinderen heb ik niet, dus is 't mij om 't even”.

Wekelijks moest hij een afschrift van het werkregister voor den Eigenaar zenden. Eens verantwoordde hij daarop het loon van vijf roeiers, die zijn vrouw naar de stad hadden geroeid.

De Eigenaar kwam op de plantage en vroeg wat dat be-
duiden moest.

„Wel, antwoordde de heer Menalda, „ik heb mijn vrouw naar de stad gezonden met de boot en daarvoor moest ik betalen. Zij is toch niet uw vrouw, waarom zou zij dan voor uwe rekening varen?”

„Kom, kom, zeide de Eigenaar. „wees niet zoo kinderachtig. Uw vrouw kan te allen tijde voor rekening van de plantage varen.” Hij liet de vrouw komen en zeide tegen haar: „Wanneer ge naar de stad wilt, dan vraagt ge den heer Menalda om een boot en volk om U te brengen. En geen cent wordt daarvoor berekend. Zoo wil ik het hebben.”

Naar hetgeen hij mij van tijd tot tijd vertelde, was buurman Menalda altijd zoo geweest.

Hij was een Groninger, zoon van vermogende ouders. Als jongeling wilde hij naar Suriname komen om planter te worden, maar zijn ouders hadden daar geen ooren naar.

Hij zeide toen tegen zijn vader: „Als U mij niet naar de West wil laten gaan, dan moet U een sigarenzaak voor mij opzetten”.

Zijn vader voldeed aan het verzoek en opende een heel

mooien sigarenwinkel voor hem. Hij had echter tal van vrienden, studenten, die veel kochten en nimmer betaalden, zoodat hij binnen korten tijd een bankroetje van 30 mille sloeg. Papa betaalde tot den laatsten cent en gaf toestemming om naar de West te gaan — waarom 't te doen was geweest.

Eens toen hij al een poosje in de kolonie was, ging hij naar de stad en logeerde bij een dame van zijn kennis, Mej. Knobelsdorp.

Op een middag kwam Ds. van Dissel haar opzoeken. Zij was ongesteld en de dominé trof alleen den heer Menalda in de ontvangkamer aan. Zonder zich voor te stellen, vroeg Zijn Eerw. aan mijn vriend van welke gemeente hij was. Deze antwoordde leukweg: „Niet van de natte”.

De dominé werd boos en maakte dadelijk rechtsomkeert.

Toen Menalda hoorde wie dat geweest was, had hij wel eenige spijt van zijn antwoord.

Een poosje later kwam op zijn beurt Ds. De Sanders op visite. Deze kende Menalda en diens familie al in Holland en zij gingen eenigszins vertrouwelijk met elkaar om.

Nog onder den indruk van de ontmoeting met Ds. Van Dissel vroeg Menalda: „Dominé, wij zijn reeds zoo lang in kennis met elkaar, hoe komt het toch, dat gij mij nooit hebt willen overhalen om in Uwe gemeente te komen?” En hij vertelde het gebeurde.

Ds. De Sanders zeide hierop. „Gij vergist U, Ds. van Dissel heeft U niet willen overhalen, alleen wilde hij weten of Gij tot zijn gemeente behoort. Wij predikanten trachten niemand over te halen, in onze gemeente te komen. Ieder moet uit vrijen wil kiezen hoe hij zijn Heer zal dienen.”

Menalda was doopsgezind en in Zeist in vromen kring opgevoed.

Van zijn peetoom erfde hij tijdens zijn verblijf alhier 60 mille en ook bij den dood van zijn vader viel hem een flink vermogen ten deel. Hij schreef toen aan zijn broers en zusters, dat ze uit de nalatenschap de 30 mille die de oude heer voor hem in zijn bankroet had betaald van zijn aandeel moesten afhouden.

Kort daarop ging hij zijn familie bezoeken in Nederland.

Op den eersten familie-avond, die ten zijnen gehouden werd, vroeg een nichtje hem: „Oom is U getrouwd?“

„O jawel, antwoordde hij, „onder de rozen“

„Wat bedoelt U met onder de rozen, oom“, hernam het nieuwsgierige nichtje.

Daar zat mijn vriend nu vast. Gelukkig hielp zijn zuster hem uit het nauw, door het meisje bij zich te roepen.

Met zijn chef maakte hij volstrekt geen omslag. Was hij 't met dezen, die toch ook een ervaren planter was, niet eens over 't een of ander, dan voegde hij hem weleens toe: „daar heeft U geen benul van.“

't Sterkste staaltje dat ik van hem wel bijwoonde, was het volgende. Eens had de Gouverneur een bezoek op de plantage aangekondigd. De heer Carstairs kwam daarvoor over en noodigde mij uit als buurman bij de receptie van ZEx. tegenwoordig te zijn.

De landvoogd—'t was Gouverneur Van Idsinga—kwam op het bepaalde uur. Ik was aan den waterkant met den heer Carstairs aanwezig om hem te verwelkomen. Wie er echter niet verscheen—de heer Menalda. Eindelijk na een poosje, toen de Gouverneur al geland was en wij hem rondgeleidden op de plantage, kwam hij aan, langzaam wandelend met de handen op den rug.

Toen hij voor den Gouverneur stond, maakte hij een buiging, nog steeds met de handen op den rug, en zei: „U komt van de Kust van Guinea, heeft U Mijnheer X er gekend en leeft hij nog?“ De Gouverneur, die werkelijk van de Kust van Guinea naar Suriname was overgeplaatst, gaf hem een beleefd antwoord, waarna mijn vriend weer boog en zich verwijderde.

Nadat de Gouverneur, denzelfden dag nog, vertrokken was, maakte de heer Carstairs Menalda een opmerking over zijn houding.

„Nu,“ zei deze, „waarom meer plichtplegingen? Ik ken hem heel goed. Wij zijn landslieden, beiden van Groningen

afkomstig en daar beteekende zijn familie niets bij de mijne en dat weet hij ook".

"Maar hij is toch nu het hoofd van deze kolonie" her-
nam de heer Carstairs.

"Doet er niet toe, familie telt" was het antwoord.

Toch had hij den Gouverneur later noodig. Nadat hij zijn ontslag genomen had van Caledonia, vestigde hij zich in de stad; maar het stadsleven beviel hem op den duur niet. Toen kwam de plaats van directeur van het leprozen-etablis-
sement open, door het overlijden van den heer Groot.

Menalda vroeg om de plaats en kreeg haar ook. Hij hield 't echter niet lang vol. Spoedig gaf hij de betrekking weer op en keerde naar de stad terug, waar hij kort daarop aan dysenterie overleed, op ongeveer zestigjarigen leeftijd. — Toen ik hem op Caledonia leerde kennen, was hij al vijftig.

Eén man was er, voor wien hij diepen eerbied en sym-
pathie koesterde, evenals ik en vele anderen. Dat was Pater Donders van het leprozen-etablisement Batavia aan de Coppename.

Als deze op de plantage kwam, maakte Menalda er al-
tijd een feest van en liet mij steeds komen. Naar de woorden van dezen edelen priester luisterde hij, ofschoon zelf geen ka-
tholiek, met ontzag en voor hem was hij steeds beleefd en voorkomend.

Pater Donders was de liefde en zachtheid in persoon. Hij voer steeds met zieken van Batavia.

Ik heb herhaaldelijk gezien, dat als hij aan wal was, le-
preuze roelers op zijn bed gingen liggen en alles van hem ge-
bruikten. Ik maakte hem erop attent en waarschuwde hem voor
het gevaar. Maar met een zachten glimlach zeide hij, dat de
arme menschen door zooveel leed getroffen waren, dat hij hun
het gebruik van zijn goed niet euvel kon duiden.

Ik heb later ook kennis gemaakt met den Eerw. Pater
Oudenhoven, eveneens een sympathiek priesterfiguur.

Wat de Hernhutters voor de slaven waren, zijn de R.K.
priesters voor de leprozen geweest. Hun omgang met de zie-
ken was vol liefderlijke zelfverloochening.

Ik beschouw het een groot voorrecht dat ik tot op heden de vriendschap van Pater Oudenhoven geniet. Als ik hem van tijd tot tijd opzoek, dan worden de oude herinneringen opgehaald en wij betreuren samen den goeden ouden tijd — die voor hem een was van dienende liefde.⁽¹⁾

Ik loop echter mijn herinneringen vooruit.—

Het Saramacca-volk was bekend als zeer lastig en verdiende dien naam ten volle. Menalda lag dan ook elk oogenblik met zijn werkvolk overhoop en wanneer dat het geval was, bood hij den Eigenaar zijn ontslag als directeur der plantage aan.

Dat gebeurde zoo dikwijls, dat deze, hoezeer hij ook mijn vriend waardeerde, ten slotte maar besloot hem zijn zin te geven.

Toen dit geschied was, kwam deze bij mij op Concordia en zeide:

„Buurman, ik ga U verlaten, ik heb mijn ontslag”.

Ik antwoordde dat ik er niets van geloofde, daar hij beter dan ik gewaarborgd was voor zijne directie.

De brief, dien hij mij toonde, nam evenwel allen twijfel weg.

Ik betuigde mijn spijt dat hij wegging. Ik wist niet wie ik als buurman zou krijgen. De woonhuizen van Concordia en Caledonia waren zoo dicht bij elkaar, dat men soms op de eene plantage de menschen op de andere hoorde praten. Goede bureu zijn als familie. Met den heer Menalda was ik steeds op goeden voet — zou dat met zijn opvolger ook het geval zijn?

De ontslagbrief van buurman Menalda was door een schoener gebracht, die de cacao van beide plantages kwam inladen.

De schoener lag altijd bij Concordia, die een goeden steiger had. Uithoofde van de muskieten aan den waterkant, bleef de kapitein bij mij slapen.

Toen wij den volgende morgen aan het ontbijt zaten,

(1) Pater Oudenhoven overleed kort na de verschijning van deze „Herinneringen” in de Suriname.

ontving ik een briefje van Menalda, waarin hij mij uitnoodigde na het ontbijt even aan te wippen.

Ik nam den kapitein mee.

Op Caledonia gekomen, hadden wij nauwelijks den heer Menalda gegróet, of hij zei tot den kapitein:

„Daar zit mijn vrouw, gaat U een praatje met haar maken, ik heb zaken met mijn buurman te bespreken, waar geen derde bij behoeft te zijn“.

De kapitein, die sedert lang de eigenaardigheden van zijn gastheer kende, zei niets en ging bij de vrouw zitten.

Hierop zeide Menalda tot mij:

„Ik heb, nadat ik U gisteren verliet, nagedacht en ben tot de overtuiging gekomen, dat er geen beter directeur voor de plantage te vinden zou zijn dan gij. Ge moet er dus voor solliciteeren.“

„Als ze mij aangeboden wordt, zal ik de plaats aannemen“ antwoordde ik, „want ze is veel voordeliger dan die ik nu heb en het zal in alle opzichten een verbetering voor mij zijn, maar solliciteeren doe ik niet.“

Na nog beproefd te hebben mij tot andere gedachten te brengen, zeide hij: „Wel, dan zal ik voor U solliciteeren.“

Daar had ik geen bezwaar tegen.

Het gebeurde evenwel dat de heer Carstairs zelf op de plantage kwam en een brief voor mij medenam van zijn vriend Eyken Sluyters, mijn gewezen Administrateur, die intuschen weer in de kolonie teruggekeerd was, waarin deze mij schreef, dat als ik geloofde, dat de directie van Caledonia voor mij een verbetering zou zijn, ik ernaar solliciteeren moest.

Deze brief werd mij op Concordia bezorgd.

Ik liet mij erdoor overtuigen en ging er mee naar den heer Menalda. Ik liet hem den brief lezen en zeide: „Ik ben tot andere gedachten gekomen — ik zal voor de plaats solliciteeren.“

Daar was hij recht blij om.

De plantage Caledonia had twee woonhuizen: een voor den directeur en een voor den Eigenaar. Wanneer de heer

Carstairs op de plantage was, had ik een doorlopende invitatie van hem.

Van den directeur komende vervoegde ik mij dadelijk bij hem in zijn woning en zeide tot hem, dat ik van den heer Menalda vernomen had, dat deze van de plantage weg zou gaan en dat ik voor de plaats solliciteerde, als hij niemand beter er voor had.

Hij liet mij bijna niet uitspreken, maar zeide: „Gij hebt 't.”

Ik bedankte hem en vroeg hem drie weken den tijd om de directie van Concordia over te geven.

Dat was goed. Intusschen kwam ook de heer Menalda bij den Eigenaar en vertelde wat tusschen mij en hem aangaande mijne sollicitatie was voorafgegaan.

Hij besloot met de woorden: „Wat niet waard is gevraagd te worden, is ook niet waard gekregen te worden.”

HOOFDSTUK X.

CALEDONIA

Ik kreeg op mijn verzoek eervol ontslag van den heer Bouguenon, Administrateur van Concordia.

Nadat mijn opvolger gekomen was en de overdracht had plaats gehad, ging ik over naar Caledonia.

Dat was een heele verbetering voor mij. Het voornaamste was, dat ik nu maar met één baas te doen had; verder was het salaris f 700 meer per jaar plus extraatjes.

De heer Carstairs was een ideaal patroon. Een fijn beschaafd man, die het hart hoog droeg. Hij was Surinamer van geboorte. Zijn vader, een Engelschman, had hem een Engelsche opvoeding doen geven: hij was dan ook op en d'open Engelschman.

Hij had vijf en twintig jaren lang zelf de plantage bestuurd als directeur en wist er dus alles van. Zijn vrouw ook. Dat was een flinke dame. Van zich zelve was zij een Mej. Hooykaas. Zij stond haar man trouw ter zijde in zijn werk. Zij was goed op de hoogte van de zaken der plantage

Haar echtgenoot reisde veel naar Europa. Als zij niet meeging, dan nam zij de administratie waar. Zij kwam behoorlijk op tijd de plantage revideeren — net als een man het zou doen.

Als zij met haar man op de plantage was, ging zij elken dag met hem naar het veld.

Hij placht altijd te zeggen dat hij het behoud van de plantage aan haar te danken had.

Toen hij nog als directeur op de plantage woonde, ontstond er eens een polderdambreuk. Dat is, als bekend, het grootste gevaar voor een plantage. Overstroomt het ziltte water de velden, dan is het er mee gedaan.

Het was een moeilijk werk geweest om de breuk te herstellen. Tot drie malen toe, had hij met de heele arbeidsmacht aan de herstelling gewerkt en telkens en telkens weer was het werk niet bestand gebleken tegen den druk van het water. Eindelijk, na een uitputtenden arbeid van eenige dagen en nachten, waarbij hij zijn bed niet had gezien en amper den tijd gehad, nu en dan wat te eten, geloofde hij voor goed het gevaar bezworen te hebben en trok zich in zijn kamer terug.

't Was al diep in den nacht. Nauwelijks echter was hij te bed of hij werd weer geroepen: de dam was voor de vierde maal bezwaken. Maar door de vermoeienis en de spanning der laatste dagen was de fut bij hem eruit. Wrevelig riep hij, dat hij er niet meer uitkwam, er kon gebeuren wat wilde.

Zijn vrouw sprong op. „Wat! ga jij niet, dan zal ik gaan”. En met schoot zij in haar kleeren. Haar optreden electriseerde haar echtgenoot; hij wierp zich uit het bed, kleepte zich aan en ging weer erop uit. Na den geheelen nacht gewerkt te hebben, slaagde hij erin, en nu voor goed, de breuk te herstellen. Maar hij was nu zóó ôp, dat als de dam het nogmaals afgelegd had, hij met geen stokslagen eruit te krijgen zou zijn geweest. Sindsdien hield hij niet op zijn vrouw te loven voor haar optreden dien nacht, die zijn ruïne had kunnen brengen.

De heer Carstairs was zeer goed en royaal voor zijn menschen.

Na de Emancipatie werd het loon der voormalige slaven

op de plantage op f 0.60 en f 0.80 per merk (taak) — naar gelang van de zwaarte van het werk — bepaald. In 1868, toen de plantage het groote product van meer dan 2000 balen à 100 KG. maakte (de prijs was toen f 1 per KG.) bracht hij het loon der arbeiders op f 0.80 en f 1, per merk. Hij was de eerste, die dat deed. Later volgden meer zijn voorbeeld.—

Kort nadat ik de directie van de plantage had overgenomen, kwam hij met familie en gasten logeeren en bleef er drie maanden lang. Gedurende dien tijd waren de opzichters en ik zijn gasten bij al de maaltijden.

't Was bij hem de gewoonte, dat de directeur om de zes maanden zijn salaris en het kostgeld voor de opzichters ontving. De directeurs kregen (tot nu is dit nog het geval) een toelage voor het verstrekken van den kost aan de opzichters.

Nadat hij naar de stad teruggekeerd was, zond de heer Carstairs — de termijn was juist om — het gewone zesmaandelijksche bedrag.

Hem terugschrijvende, vroeg ik of hij zich niet vergist en te veel kostgeld opgezonden had. De opzichters hadden toch, evenals ik, den kost bij hem gehad gedurende drie maanden.

Hij antwoordde daarop dat het geen vergissing was en dat wanneer 't niet er van af kon, hij geen plantage behoefde te hebben.—

De gewoonte van den slaventijd om het volk elken middag een borrel te schenken, was op Caledonia behouden. De directeur mocht van de suikerplantage Kent, iets verder, aan de Saramaccapunt, gelegen, de spiritus die daarvoor noodig was, koopen. Als de Eigenaar van de stad gehaald werd, dan kregen de roeiers twee gallon mee.—

Eens toen de Eigenaar gehaald was en met gasten naar de plantage kwam, ontkurkte hij, bij de deur van de tent der boot staande, een flesch champagne. Het bruisende vocht spoot in het gezicht van den voorsten roeier. Aanstellerig als die soort lui waren, sprong de man op en riep dansende almaar door: *bakra drienji switi!* (de dranken der blanken zijn lekker). Hij stelde zich zoo opgewonden aan, en de anderen vielen hem bij, dat het een helsch lawaai op de boot werd.

De heer Carstairs, wien het leventje ten slotte begon te vervelen, vroeg den man of hij het werkelijk zoo lekker vond.

Dat was olie in het vuur. De troep ging nog luidruchtiger doen.

Daarop zeide de heer Carstairs:

„Als ik weer jarig wordt, zal ik jullie op den drank der blanken onthalen.”

Hij hield woord. Tegen den tijd dat hij weer zou verjaren, kwam hij met groot gezelschap op de plantage. Dat werd een groot feest. De arbeiders kregen wollen kleeren ten geschenke. Hij beweerde dat in Saramacca meer regens vielen dan in de andere districten en het volk daarom meer behoefte aan wollen goed had dan elders. Hij richtte een groot gastmaal voor hen aan, aan een sierlijk gedekte tafel. Na het maal mochten zij de borden, glazen, servetten, messen, lepels en vorken, die zij gebruikt hadden, meenemen. En hij schonk ze champagne als water. 't Was een onbetaalbaar gezicht, het volk dat tot nu alleen maar met de Adamsvorken uit groote kommen gegeten had, aan de fijn gedekte tafel te zien. Een der gasten van den heer Carstairs, een zijner goede vrienden, zeide tegen hem: „Wat heeft het volk nu aan champagne”? „Och, zeide hij, „ik heb ze 't beloofd, dus moeten zij 't ook hebben. Laten ze ook weten wat 't is. Wat kan mij nu deze dag kosten! Laat 't een paar duizend gulden zijn, ze werken ervoor en het komt ruimschoots weer binnen”.

De tafel werd bediend door hem, zijn vrouw, zijn gasten, den directeur en de opzichters.

O, wat had hij een pret in de vertoening. Hij amuseerde zich kostelijk met de houding van deze menschen, die nu voor één dag de heeren voorstelden.—

De heer Carstairs wenschte steeds dat zijn directeurs een moestuin zouden houden. Een van mijn voorgangers was er onverschillig voor en liet 't na. Toen droeg de heer Carstairs hem op, voor zijn rekening en te zijnen behoefte er een aan te leggen en hem de groenten naar de stad te sturen.

De moestuin werd dus aangelegd, maar daar Caledonia vervan de stad gelegen is, was er toen zelden, misschien eens in de maand, gelegenheid van en naar Paramaribo. Het gevolg was dat, wilde de directeur het product van den moestuin niet voor niemendal laten bederven, hij daarvan gebruik moest maken.

Dat was juist de bedoeling van den heer Carstairs. En zoo waren er meer. Als men de krenterigheid van de huidige plantage-eigenaren en administrateurs tegenover hun directeurs ziet, moet men wel den goeden ouden tijd betreuren!

Tijdens mijn directeursschap op Caledonia werd op Kent, gedurende een feest, door den Eigenaar dier plantage, den heer Gomperts, aan het volk gegeven, een ijzeren kist met ruim duizend gulden uit het woonhuis gestolen.

Ik had juist drie duizend gulden in kas en dacht: „mij kan dat ook gebeuren en nu was de heer Gompertz zelf op de plantage, zoodat de diefstal als 't ware onder zijn oogen gepleegd is; maar als bij mij gestolen wordt, terwijl de eigenaar er niet is, hoe zal ik dat verantwoorden?”

Ik schreef daarom aan den heer Carstairs het op Kent voorgevallene, deelde hem den stand van mijn kas mede en verzocht hem mij vooreerst geen geld meer te zenden.

In zijn antwoord vroeg hij mij of ik het geld driemaal 's daagste eten moest geven en als dat niet het geval was, hij mij geld zou blijven opzenden als gewoonlijk. Verder maakte hij mij erop atent, dat op Kent allerlei vreemde elementen, o. a. Barbadianen, waren, terwijl hij uitsluitend creolen-volk op zijn plantage had.

Ik noemde reeds herhaaldelijk de plantage Kent. Dat was een bloeiende suikerplantage in den tijd toen ik in Saracca kwam.

Eigenaar was de heer Gomperts, die er vaak met zijn familie: zijn vrouw en kinderen en zijn schoonmoeder, Mevr. Del Monte, kwam logeeren.

Het waren hartelijke menschen, vooral de oude Mevrouw

Del Monte was voor ons allen in de buurt een goed mensch.

De verstandhouding was uitstekend tusschen de bij elkaar gelegen plantages en de familie op Batavia. Wij gingen herhaaldelijk bezoeken bij de familie Groot aldaar afleggen en dan deden wij 't altijd gecombineerd, nl. de menschen van Concordia, Caledonia en Kent.

De Saramacca- of Coppenamepunt was toen al berucht.

Ik herinner mij een angstige reis, die wij eens gemaakt hebben. Wij waren weer eens naar Batavia geweest en hadden een paar genoegelijke dagen doorgebracht bij de familie Groot.

Toen wij naar onze plantages zouden terugkeeren, waren wij haast niet klaar met het afscheid nemen, watten gevolge had, dat wij het goede getij voor een groot deel lieten verlooppen. Bij de Saramaccapunt troffen wij dan ook zulk onstuimig water, dat wij elk oogenblik vreesden de boot te zien omslaan.

Mevrouw Del Monte vooral was zeer angstig, niet om zichzelf, maar om haar kleinkinderen, die met haar dochter en haar waren medegegaan. Gelukkig kwamen wij veilig over, dank zij de bekwaamheid en de onverschrokkenheid van het bootenvolk.

De heer Gomperts spaarde moeite noch kosten om zijn plantage tot steeds grooteren bloei te brengen. Ik sprak er in den eersten tijd van mijn kennismaking met de plantage herhaaldelijk met den heer Menalda over. Dan placht deze altijd met zekeren trots te zeggen: „Ja, ja, de heer Gomperts heeft echten Hollandschen ondernemingsgeest.”

Helaas, wat is van deze eenmaal schoone plantage geworden?

Gedeeltelijk een woestenij, gedeeltelijk een modderbank!

O, mijn hart bloedt telkens en telkens weer, wanneer ik denk aan zoovele schoone en bloeiende plantages, die ten onder gingen. Arm Suriname!

Na eenige aangename jaren op Caledonia doorgebracht te hebben, moest ik de plaats ruimen voor een neef van Me-

vrouw Carstairs, den heer Hooykaas, die al een tijd als opzichter op andere plantages gediend had en thans voldoende op de hoogte geacht werd om de directie op zich te nemen.—

Met weemoed nam ik afscheid van de plaats.—

Ik heb daar voor de derde en laatste maal van een luchtspiegeling, een *fata morgana* boven de zee, genoten.

De eerste maal gebeurde 't op Zeezicht, toen ik er als opzichter diende. Een oude slaaf kwam bij mij op de kamer en vroeg of ik *bakrakondre* (blankenland = Europa) wilde zien.

Ik vroeg: „kerel, houd je mij voor den gek.” „Neen, was t antwoord, „als gij maar mee wilt gaan, zult ge zien, dat ik 'U niet voor den gek houd.”

„Waar naar toe?” vroeg ik.

„Naar den loodszolder”.

Het geval kwam mij zoo vreemd voor dat ik een oogenblik dacht dat de man of gek was of iets kwaads in den zin had.

't Laatste zette ik echter spoedig van mij af. Ik was goed voor het volk en het mocht mij lijden. Vooral voor dezen ouden man was ik nog al vriendelijk.

Mijn nieuwsgierigheid had de overhand en ik volgde hem tot op de derde verdieping van de loods. Toen wij er aangekomen waren, bleef hij op de trap zitten en zeide tegen mij: „Maak het gevelvenster open en kijk goed in zee”.

Ik deed aldus. Van het venster had men een vergezicht over de zee.

Deze was spiegelglad onder een stille lucht. Ik keek en keek, maar zag niets.

Ik riep den man toe, dat ik niets zag. „Blijf maar kijken”, antwoordde hij. Ik keek weer uit en werkelijk— daar kwam het.

Langzaam scheen zich een beeld als van marmeren stad uit een nevel te onthullen. 't Beantwoordde aan mijn stoutste verbeelding van een Europeesche stad.

Na eenige minuten verdween het gezicht weer, een diepen indruk op mij achterlatende. Toen ik eindelijk mij losgemaakt had van het smachten naar het weder verschijnen van dat schoo-

ne beeld, liep ik naar den slaaf toe en zeide tot hem: „Oude man! Gij moet mij dat verklaren.”

„Nu is er geen tijd voor”, zeide hij: „gij hebt Uwe bezigheden: als gij weer vrij zijt, zal ik bij u komen”.

In den avond zocht hij mij op en vertelde.

„Het was volle maan en 't had in den nacht bar geregend, de zee was spiegelglad, terwijl de zon nog niet zichtbaar was. 't Was de weerskaatsing van het licht van de nog onzichtbare zon tusschen de stille lucht en de spiegelgladde zee, die het verschijnsel te weeg bracht.”

Ik laat de juistheid van de verklaring in het midden. Een feit is het, dat ik later in de Warappekreek en aan de Saramaccapunt, onder dezelfde omstandigheden het zelfde verschijnsel heb waargenomen en wel terwijl ik er het minst op verdacht was.

De oude man had het in zijn jonge jaren ook van een ouden man, die hem, toen zij op het strand waren, erop gewezen had. Zij hebben 't als een geheim bewaard en de openbaring aan mij daarvan was een zeker blijk van waardeering en vertrouwen.—

HOOFDSTUK XI.

GOEDE JAREN.

Van Caledonia kreeg ik een plaats op Leliendaal. Dat was geen goede ruil; ik heb er een alles behalve prettigen tijd gehad en heb dan ook spoedig de plaats weer opgegeven.

Ik zal er liefst niets van vertellen.

Ik verhuisde van Leliendaal naar de plantage Belwaarde, op korten afstand daarvan. Ik kreeg daar weer te doen met een hoogstaand en nobel man, den heer Mr. G. Bosch Reitz, die wegens zijn weldoen en zijn edel karakter een goeden naam heeft achtergelaten.

Hij was als advocaat uitgekomen. Zijn broer had hier al een groot administrateurskantoor.

Kort na zijn aankomst stierf zijn broer en hij nam diens

zaken over. Dat beviel hem zoo goed, dat hij zijn rechtspraktijk eraan gaf en bij herhaling weigerde een benoeming in het Hof aan te nemen. Wel liet hij zich bij een vacature, waarin niet zoo dadelijk voorzien kon worden, vinden om de plaats tijdelijk waar te nemen.

Daarentegen nam hij een benoeming tot lid der Koloniale Staten aan en heeft daar een werkzaam aandeel gehad in den arbeid voor de kolonie.

Bij den heer Bosch Reitz heb ik juist zoo'n goeden tijd gehad als bij den heer Eyken Sluyters op Geijersvliet. Deze twee mannen hadden in hun breedheid van opvattingen veel met elkaar gemeen.

Reeds vóór ik onder hem kwam te dienen, had ik van het goede hart van den heer Bosch Reitz gehoord.

Gedurende mijn tijd op Reynsdorp had ik een ouden planter als buurman op Bruinendaal. En deze was nooit over den heer Bosch Reitz uitgepraat, van wien hij mij meer dan eens het volgende staaltje vertelde.

Buurman was directeur van den houtgrond Bergendal, onder administratie van de heeren Bosch Reitz en Pichot — de laatste kantoorhouder. Plotseling kreeg buurman zijn ontslag van den heer Pichot. Hij was niet in de gelegenheid geweest wat op zij te leggen op den houtgrond en stond nu al op straat.

Hij zocht, in de stad teruggekeerd, den heer Bosch Reitz op en klaagde hem zijn nood. Deze eerbiedigde het besluit van zijn mede-administrateur, maar bewogen door 's mans toestand, trok hij zijn schrijftafel open; haalde daaruit vijf bankjes van f 100 en stelde dien aan buurman ter hand, met de woorden: „Zie hiermede rond te komen, tot ge een andere plaats gevonden hebt.”

Een voorbeeld van de breedheid van opvatting van den heer Bosch Reitz is wel het volgende:

Op Zoelen deden de arbeiders geregeld aan nachtelijke afgoderijdsen. De directeur, de heer Catz, had het hun meer-

malen verboden, omdat zij den dag na zulk een danspartij niet in staat waren flink aan te pakken.

Eens toen de heer Bosch Reitz op de plantage geloogd was, deden zij 't weer hard.

De heer Catz liet ze hun gang gaan, ontbood de schulden den volgenden morgen bij zich en ontzegde hun het verblijf op de plantage voorgoed.

Ze gingen zich daarover bij den heer Bosch Reitz beklagen. En ofschoon het verlies van deze menschen, een twaalf-tal koppen, in dien tijd van arbeidersnood, geen kleinigheid was, zeide hij tot hen: „Denken jullie dat ik den directeur ongelijk zal geven? Hij heeft jullie weggezonden en daar blijft het bij”.

Hij had in zijn dienst een timmerman, zekere baas Palm, een flink werkmán, die als slaaf erin geslaagd was, zich vrij te koopen.

De heer Bosch Reitz was zoo ingenomen met dezen man, dat hij onafscheidelijk van hem was. Palm moest overal mee waar hij ging en met hem en zijn gasten aan tafel zitten. Ik geloof dat hij hem eigenlijk als een soort hofnar gebruikte. Palm sprak nl. een mondje Hollandsch zoo krom, dat men van het lachen erover rolde.

Er kwamen dikwijls uit z'n mond zulke wonderlijke dingen, dat het gezelschap er verlegen van werd. En dan had Mr. Bosch Reitz den meesten schik. Sommige der „ge vleugelde woorden” van baas Palm zijn door de overlevering bewaard en worden soms in intiem gezelschap onder heeren verteld,— wat al aantoonst dat zij niet voor reproductie in mijn herinneringen geschikt zijn.

De heer Bosch Reitz liet hem altijd aan tafel naast Mevrouw zitten; hij mocht dan niets doen of zeggen of hij moest 't haar eerst vragen. Dit om al te groote onhandigheid te voorkomen. Eens gebeurde het dat hij aan tafel neiging tot een kleine boodschap voelde. En luidop, in zijn gebroken Hollandsch, vertelde hij 't aan Mevrouw en verzocht zich daarvoor even te mogen verwijderen, hetgeen groote hilariteit onder de heeren en verlegenheid onder de dames teweeg bracht.

Een der groote administrateurs van dien tijd had om 't sollen van Mr. Bosch Reitz met Palm 't land aan den laatste. Om de vriendschap van den invloedrijken administrateur nam hij evenwel diens protégé op den koop toe.

Eens echter kwam het bijna tot een uitbarsting.

De heer Bosch Reitz was met Palm de gast van genoemden heer op diens plantage.

Daar voerde de directie de heer De Meinertzhagen, een ooljkert, die vol grappen zat.

Nadat de tafel gedekt was, sloop hij naar de eetzaal naar Palm's plaats en wreef den rand van diens wijnglas met peper in.

Toen later, onder den maaltijd, Palm een beetje gulzig zijn glas aan zijn mond bracht, brandde de peper zijn lippen en hij proestte den wijn over de tafel.

De gastheer stond woedend op en bulderde hem toe: „vervl.... neger! is mijn wijn niet goed, marsch, van mijn tafel”!

De heer Bosch Reitz keek zuur en er dreigde ruzie te ontstaan.

De Meinertzhagen, dit bemerkende, kwam tusschenbeiden en vertelde wat hij gedaan had. Men lachte er hartelijk om, de spanning verdween en Palm kreeg verlof van den gastheer weer aan tafel te komen.

Tegenover zijn directeurs was de heer Bosch Reitz zeer vriendelijk en royaal.

Eens dat hij met mij aan tafel zat en ik huzarensla met oker at, zeide hij tegen mij: „Bartelink je schijnt meer van *okra* dan van andere groenten te houden”.

Ik begreep dadelijk waar hij naar toe wilde en antwoordde, dat ik niet eens voor de plantage over voldoende werkkrachten kon beschikken, zoodat ik niet aan een moestuin kon denken. Alle plantages onder zijn beheer moesten een moestuin en koeien hebben.

Kort na mijn komst op Leliendaal werd de heer Walther Kennedy tot directeur op Geertruidentberg

benoemd. De heer Bosch Reitz bezocht eenigen tijd daarna die plantage en vroeg aan den heer Kennedy waar zijn moestuin en koeien waren. Daar deze op die vraag het antwoord schuldig bleef, zeide de heer Bosch Reitz tot hem, dat hij zoo gauw mogelijk een moestuin moest aanleggen, terwijl hij, de Eeigenaar, een paar koeien zou sturen.

Nadat ik eenige jaren op Belwaarde had doorgebracht, werd ik overgeplaats op de ple. Geertruidenberg, eigendom van den heer Ph. Bosch Reitz, broer van Mr. G. Bosch Reitz.

Niet lang daarna overleed laatstgenoemde en trad de heer H. C. Levy, boekhouder van het kantoor, als administrateur op.

In 1884 maakte de heer Ph. Bosch Reitz, die in Holland woonachtig was, de eerste reis van het eerste stoomschip van de pas opgerichte K. W. L. M. Maatschappij, naar Suriname mee. Dat was de eerste Oranje-Nassau van de Mij.

Pas twee dagen vóór de aankomst van de Oranje-Nassau ontving de heer Levy per Fransche Mail bericht van het voorgenomen bezoek.

De heer Ph. Bosch Reitz kwam de plantage inspecteeren. Alles naar zijn genoegen vindende, schonk hij mij een gratificatie van f 500. Maar dat was niet alles. Hij vertelde mij dat hij voornemens was 14 dagen later over de Eilanden weer naar Europa te vertrekken. Evenwel hadden zijn vrienden in Holland hem verzocht hunne plantages alhier te bezoeken. Hij had dus niet veel tijd. Toch zou hij, als blijk van zijn erkentelijkheid voor mijn beheer van de plantage, eenige dagen vóór zijn vertrek bij mij komen logeeren.

Zoo deed hij en dat waren aangename dagen voor mij. Bij zijn vertrek liet hij alles wat hij meegebracht had: fijne blikken, wijnen enz. voor mij. Hij is later nog heel vriendelijk voor mij geweest, wat uit het volgende blijken kan.

Ik zond mijne oudste jongen voor studie naar Europa.

Daarvan bericht sturende aan den heer Ph. Bosch Reitz, verzocht ik hem een oogje voor mij in het zeil te willen houden.

Hij trok zich den jongen aan, zorgde voor hem als voor zijn eigen zoon en introduceerde hem in verschillende goede kringen.

De jongen werd later ziek en moest in het ziekenhuis worden opgenomen.

De heer Bosch Reitz zond verschillende geneesheeren om met dien van het ziekenhuis, Dr. Berns, te consulteren over den toestand van den zieke. Dezen waren eenstemmig van oordeel dat hij naar een Duitsche badplaats moest.

Dr. Berns schreef toen naar den badarts, die een goed vriend van hem was, en deze gaf als eerste kosten voor de kuur f 300 op.

De voogd van mijn zoon in Holland deelde dat aan den heer Bosch Reitz mede en gaf hem te kennen dat hij geen voldoende geld van mij in kas had voor deze uitgave, weshalve hij mij erover moest schrijven.

Daar wilde de heer Bosch Reitz niets van weten. Mij te schrijven zou teveel oponthoud veroorzaken, hij zou daarom het geld voor de reis van mijn zoon verstrekken — hetgeen hij ook deed.

Geertruïdenberg had geen geschikte directeurswoning.

Ik verzocht den heer Levy om daarin te willen voorzien, maar deze moest eerst machtiging van den eigenaar in Holland vragen om een nieuwe woning te bouwen. De machtiging werd ook grif gegeven en de bouw naar mijn verlangen spoedig begonnen. Toen het vierkant hout bewerkt werd, kwam de Eigenaar in de kolonie. Hij zag de teekening in en vroeg of het niet beter zou zijn nog een verdieping op het huis te zetten. Ik was al blij genoeg met wat ik krijgen zou en meende dat het geld voor nog een verdieping beter besteed zou zijn aan de cultivatie, die wij juist bezig waren uit te breiden.

En daarbij bleef het ook.

Toen het huis klaar was, schreef ik den heer Bosch Reitz om hem er voor te bedanken en voegde er schertsend aan toe dat in een nieuw huis nieuwe meubels behooren.

Per keerende kreeg de Administrateur order om voor nieuwe meubels te zorgen. Op zijn vraag, wat ik wenschte, gaf ik op twaalf mooie stoelen en een hanglamp te verlangen. Andere meubels had ik al. Ik meende, en zoo had ik 't ook bedoeld, dat deze meubels het eigendom van de plantage zouden blijven. Doch later toen ik de plantage verlaten zou, bleek mij dat de stukken mij cadeau gemaakt waren.

Helaas, de heer Bosch Reitz overleed niet lang daarna, de plantage aan drie neven achterlatende, en dezen lieten haar verkoopen. Met den nieuwen eigenaar kon ik het niet vinden en nam ik spoedig mijn ontslag.

Ik kwam op de plantage Ornamibo van den heer Marius del Prado. Deze, Surinamer en kleurling als ik, had zich van eenvoudig ambachtsman opgewerkt tot een welgesteld man en plantage-eigenaar. Hij bleef daarbij even eenvoudig als vroeger en droeg het hart steeds op de rechte plaats. Van hem ondervond ik een broederlijke behandeling en met weemoed blijf ik hem gedenken als een rechtschapen man, die trots zijn eenvoudige afkomst op en d'op een gentleman was.—

Van den tijd op zijn plantage doorgebracht, heb ik niet veel te vertellen. Hij is de laatste plantage-eigenaar, dien ik gediend heb. Ik ben ten slotte erin geslaagd mijn eigen baas te worden, al is 't op een kleine onderneming, waar het dobberen en zwoegen is, maar als de omstandigheden niet tegen mij zijn, dan ben ik best tevreden.—

Zoo ben ik aan het einde van mijn verhaal gekomen. Met weemoed moet ik van dien tijd afscheid nemen, den goeden ouden tijd, toen er welvaart heerschte, landbouw en ambacht bloeiden en de eenvoudigste man fortuin kon maken; toen er werkelijk groote heeren waren, met breede opvattingen; toen er gewerkt werd naar behooren en met overleg.

Twee van de plantages, waarop ik gediend heb als directeur, hadden als oorspronkelijke eigenaren mannen die als militairen, en wel tamboers, hier aangekomen, zich tot groote welvaart hebben opgewerkt.

De eerste was de heer Jan Geijer, die de plantage Geijersvlijt aanlegde en opbouwde. Ik heb hem niet gekend, maar in de plantagepapieren zijn paspoort gevonden. Door het negervolk werd de plantage naar hem Jan Koirie genoemd — een verbastering van Jan Geijer.

De tweede was de heer W. Elder.

Als tamboer was hij gedetacheerd op den militairen post Nassau aan de Saramaccapunt. Daar leerde de heer W. A. Carstairs, de vader van mijn patroon op Caledonia, hem kennen en kwam tot de ontdekking dat zij beiden niet alleen landgenooten (Schotten) waren, maar zelfs uit dezelfde stad kwamen.

Zij hadden daarbij denzelfden voornaam. Deze omstandigheden deed een nauwe vriendschap tusschen beide mannen ontstaan.

De heer Carstairs stelde zijn vriend Elder in de gelegenheid Concordia te koopen en de onderneming op te werken. De vriendschap bleef tusschen de twee bureu tot aan hun dood hecht en sterk.

HOOFDSTUK XII.

NABETRACHTING.

In den bloeitijd van de suikerplantages was er werk in overvloed. Alle plantages waren geabonneerd bij een Ingenieur om hunne machineriën geregeld na te gaan of herstellingen te verrichten; kuipers, koperslaggers, timmerlieden, metselaars enz. verdienden veel geld, evenals ponten- en bootenmakers, breeuwers enz. Groote pontenwerven — Paramaribo heeft een straat, die aan dat bedrijf der pontenmakerij haar naam ontleent, nl. de Pontenwerfstraat — vond men overal.

De heeren Administrateurs van dien tijd dachten er niet aan, hunne kinderen te laten studeeren, maar lieten ze een ambacht leeren, omdat daarmede veel geld te verdienen was. En er werd toen solied gewerkt. De sluizen die in dien tijd

gebouwd zijn, zijn meesterstukken. Op mijn perceel op Ornamibo bevindt zich er een die al 100 jaar oud is (het jaartal staat erop) en geen centimeter verzakt is.

De zware metselwerken, die schatten gelds gekost hebben en voor de eeuwen bestemd schenen — zij zijn in sloopershanden gevallen. Al tal van jaren ziet men geregeld hoopen oude steenen langs de Steenbakkersgracht ten verkoop opgestapeld. Dat is het product van de afbraak van de majestueuze sluizen en de soliede beschoelingen van de molenkreeken.

Van het houten bouwwerk is ook niet veel meer over. En wat was er gebouwd!

Op de plantage Halle in Saksen aan de Perica heb ik een koffieloods van drie verdiepingen gekend, waarvan de posten tot aan het dak elk één massief stuk bruinhart waren.

Op verschillende andere plantages was hetzelfde te zien.

Er was werk in overvloed en het werd goed betaald. Helaas, vele der ambachten zijn verdwenen. Kuipers, noch koperslagers, noch breeuwers zijn er meer. Intusschen is de bevolking der kolonie toegenomen. Is het dan te verwonderen, dat er armoede heerscht en is het billijk dat men de bevolking luiheid verwijt? De menschen hebben niet te eten en gaan fysiek achteruit. Het stoere volk van vroeger verdwijnt al meer en meer.

O, als er weer eens een twintig-tal flinke suikerplantages konden komen, dan zou de bloei terugkeeren; dan waren wij uit de misère. De suikerondernemingen brengen van alle landbouwondernemingen de meeste welvaart.

Waar er welvaart was, leefde men ruim; de gastvrijheid was bewonderenswaardig. Suriname heeft dan ook langen tijd den naam van een gastvrij oord gehad in het Moederland. Geen wonder ook. In den tijd vóór de Emancipatie waren er geen hotels of logementen. Kwamen vreemdelingen uit, dan brachten zij aanbevelingsbrieven van den een of ander aan een vriend in Suriname mee. Dan werd de nieuwkomer met open armen ontvangen, gehuisvest en gevoed, en soms gekleed ook, tot hij zich kon behelpen.

Met de Kerst- en Nieuwjaarsdagen ging alwie kennissen in de districten had, op de plantages logeeren. En 't was er de zoete inval. Men werd gul ontvangen en feestte door tot het uur van scheiden aanbrak.

Maar niet alleen dat. De planters, die allen een grooten kweek van rund- en pluimvee en varkens hielden, zonden tegen die feestdagen voor hunne vrienden in de stad, die niet konden overkomen: speenvarkens, kalkoenen, kippen, doksen, eenden enz.

Ik heb als opzichter bijgewoond dat mijn directeur aan zijn vrienden in de stad niet minder dan twaalf speenvarkens ten geschenke zond.

Thans mag er door de directeurs over het algemeen niet gekweekt worden. In dien tijd hield zelfs het volk varkens op na en wel op stille wijze.

Ze hadden het kot onder hunne woningen. En terwijl de varkens van den directeur over dag werden losgelaten en 's avonds weer in het kot gejaagd, lieten zij die van hen 's avonds uit en namen ze weer in den vroegen morgen in. Zoo kwam de directeur er niet achter, dat zij ook varkens hielden. Misschien deed hij maar of hij van niets wist. Want de directeurs, die ziende blind en hoorende doof waren, speelden de beste kaarten.

Zij maakten product op hun pantoffels.—

De planters van voorheen hebben steeds alle aandacht geschonken aan den aard van den grond en dien de bewerking gegeven, welke de ervaring had geleerd de beste te zijn. Hunne velden waren in breede bedden aangelegd. Dat was niet om de aardigheid, maar om het land koel en vochtig te houden.

De mooiste grondverdeeling die ik in mijn tijd gezien heb, was op de plantage *Caledonia*.

Terwijl op de plantages gewoonlijk één middenpad voorkwam, waren er daar drie zulke paden, elk met een loostrens aan weerszijden. In het midden werden de paden doorsneden door een dwarsdam; alle stukken hadden twee zijtrekkers voor de goede afwatering; de bedden hadden een goede breedte.

Wat zien wij thans? De bedden worden smaller gemaakt, z.g. om ze gauw te doen uitdrogen, daar ze geneigd zouden zijn, water in het midden te houden.

Daarover hebben de planters van vroeger niet te klagen gehad. Zij lieten het getjapte wied in het midden van het bed bijeen brengen, waardoor dit rond werd, en aldus goed afwaterde; ook werd er met houweelen en niet met houwens gewerkt zooals thans. Het veelvuldig „waaïen” met de houwens, vormt een tapijt van de gekapte wortels op de bedden, waardoor het water niet afloopen of doordringen kan. Vooral op de bacovenplantages, waar alle trenzen op 1 M diepte gedolven worden, hoewel de verschillende grondsoorten der plantages alhier ook verschillende diepte eischen.

Men krijgt door de huidige wijze van bedelving den taaien ondergrond op de teelaardelaag. En loopt men op de bedden, dan rolt de grond weer in de trenzen en men kan aan het uitdelven blijven. Zonder rekening met den grond te houden, worden alle bedden omgevorkt. Bacovenstoelen worden niet gedisseld, zooals het behoort, maar tot verzuring gelaten.

Iedereen verbeeldt zich thans planter te zijn en wil van achter zijn lessenaar plantages dirigeeren en dan worden vaak de ongerijmdste orders aan de plantage-directeuren gezonden.

Ook hebben velen dezer Administrateurs de loffelijke gewoonte het werkvolk uit te hooren; die menschen krijgen een zoopje of een broodje om hun tong los te maken.

Door deze wijze van optreden der tegenwoordige beheerders wordt een ongezonde verhouding tusschen den directeur en het volk in het leven geroepen, wat zeker niet in het belang der plantage is. Is een directeur niet gelust bij het volk, dan komen allerlei leugens voor den dag.

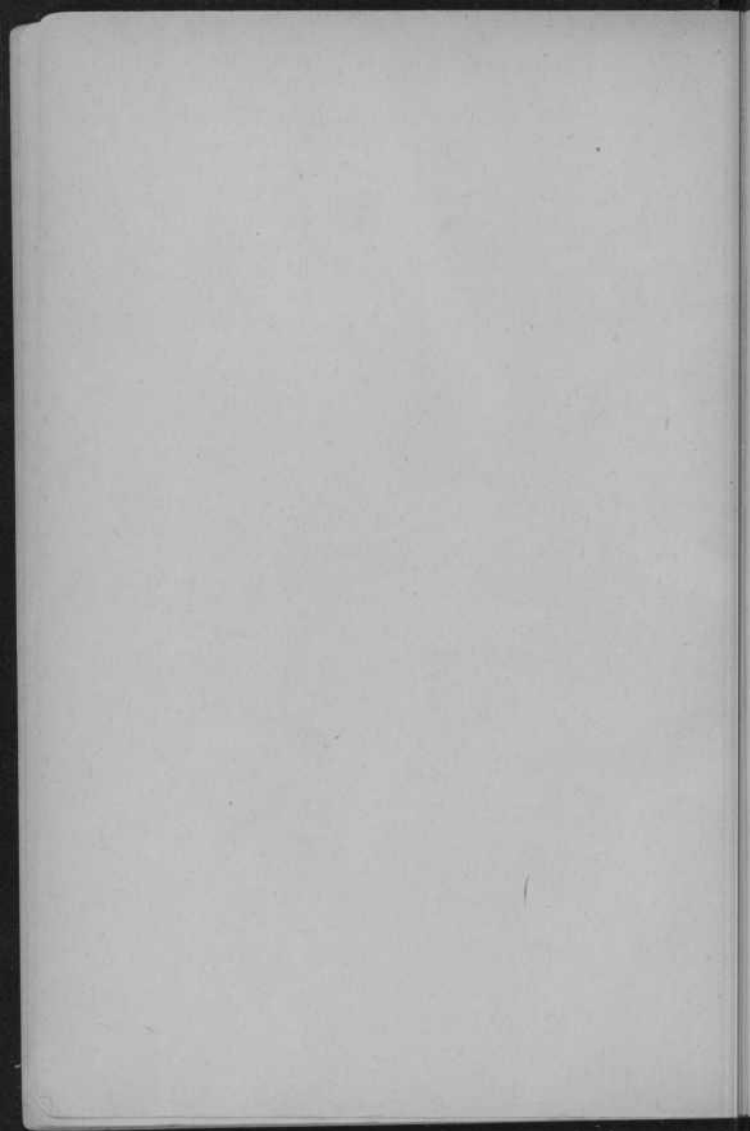
Vertrouwt een beheerder zijn directeur niet, dan moet hij hem ook niet langer houden. Gekonkel met arbeiders is zeer slecht. Dat bestond voorheen niet. Een administrateur hoorde geen achterbaksche praatjes van arbeiders aan. Had een arbeider grieven tegen zijn directeur, dan kon hij zich bij den naastbijzijnden burgerofficier beklagen of wachten tot de administrateur op de plantage kwam. Ging een arbeider zich beklagen

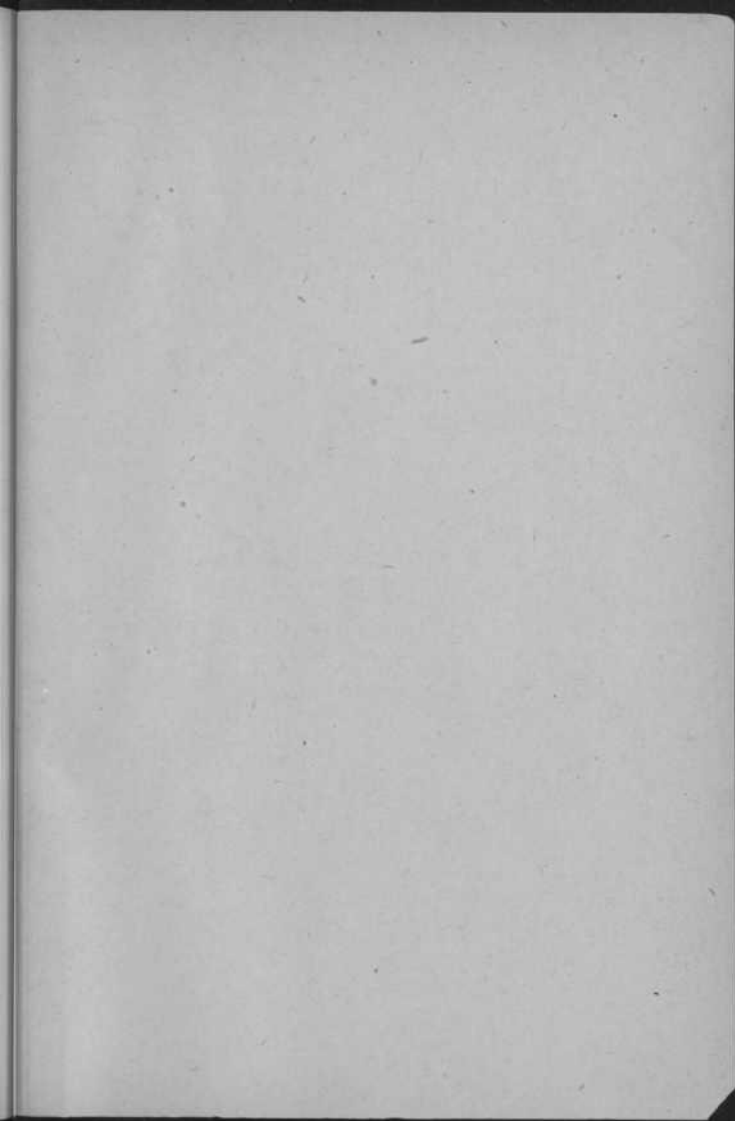
bij een burgerofficier, dan gaf dezen aan den burgerkapitein daarvan kennis en de burgerkapitein gelastte een luitenant of een onderofficier om een onderzoek in te stellen en van het onderzoek proces-verbaal te maken en afschrift aan den Heemraad of den Raad van Ingelanden van het district te zenden. Daarna kwam het in handen van den Procureur-Generaal, die dan daarop recht liet doen. Was de klacht ongegrond, dan werd de arbeider gestraft. Het volk kende zeer goed dezen gang van zaken.

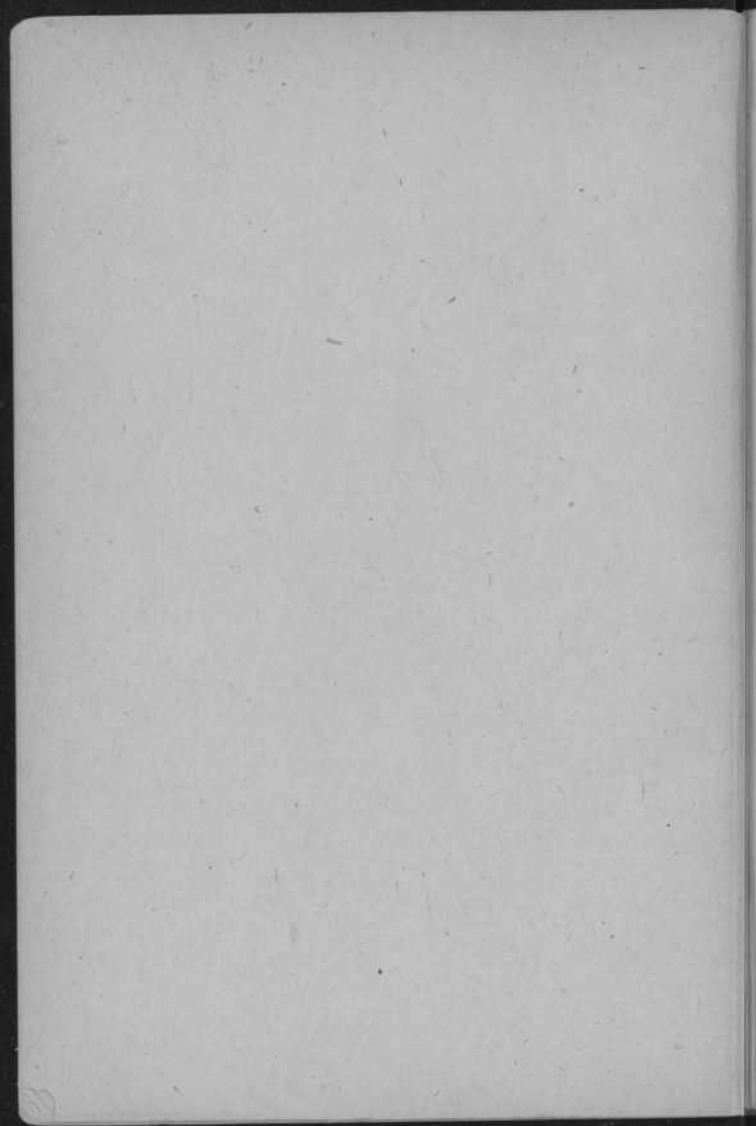
De burgerkapitein (kapitein bij de gewapende burgermacht in het district) had vroeger een heelen boel te vertellen. Hij verving het Hoofd van het district bij ontstentenis.

Zoo heb ik bv., bij het overlijden van den Ds. Commisaris van Beneden Commewijne (den heer Jessurun), als burgerkapitein een heele poos het district geleid, bijgestaan door den Ds. Secretaris (den heer M. Nassy) en den klerk, (den heer A. Van Spall) — en zonder een dankje daarvoor te ontvangen. Daarop rekende ik ook niet. Iedereen stelde zich gaarne belangeloos ten dienste van het algemeen.

Maar dat was in den goeden, ouden tijd.

~~14.44/211.3~~

